

“STAND-BY VE 2000 YILI ENFLASYONU DÜŞÜRME PROGRAMI: KUR VE PARA POLİTİKASI UYGULAMASI” ÜZERİNE DEĞİNMELELER

YUVARLAK MASA

Bugün günlerden **29 Aralık 1999 saat 17:00**. Ankara'yı çoktan soğuk, gri bulutlar, tatil heyecanı ve hevesi sarmış. Ama biz **mülkiye** olarak, mülkiyeliler ve mülkiye dostları ile yine "**durumdan vazife çıkarmak**" üzere bir araya gelmiş bulunuyoruz. Bugün tartışacağımız konunun kendisinin özel önemi yanında, **mülkiye'nin 20. yüzyıldaki son yuvarlak masa'sı** da gerçekleşmiş olacak.

Bu akşamki konuklarımız; Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümü öğretim üyesi **Prof. Dr. Korkut Boratav**;

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Ekonomi Bölümü öğretim üyesi **Prof. Dr. Oktar Türel**, Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü'nden **Yrd. Doç. Dr. Aziz Konukman** ve yine aynı üniversitenin Maliye Bölümü'nden **Prof. Dr. Oğuz Oyan** ile Bilkent Üniversitesi'nden **Nazif Ekzen**.

Yuvarlak masanın formel, farklı bir ifade ile banda alınan kısmı tam tamına iki buçuk saat sürdü. Prof. Dr. Korkut Boratav tarafından yönetilen yuvarlak masadaki tartışmalar esas olarak, IMF'ye takdim edilen Niyet Mektubu çerçevesinde yoğunlaştı. Toplantı sonrası da akşam yemeğinde de devam eden tartışma-sohbetin kayda alınan ve katılımcılar tarafından gözden geçirilen metinlerini takibeden sayfalarda büyük bir ilgi ile okuyacaksınız.

Tüm katılımcılara; mülkiye Dergisi ve mülkiye topluluğu adına şükranlarımızı arz ederim.

Dr. Serdar Şahinkaya
mülkiye Genel Yayın Yönetmeni

Prof. Dr. Korkut BORATAV- 2000'den başlayarak Türkiye ekonomisinin olası gelişimini ve geçmiş yılın bir bilançosunu da yaparak tartışmak istiyoruz. Yıl sonunda IMF'ye verilen niyet mektubu gündemimizin hareket noktasını oluşturabilir. Bu mektupla iktisat politikasının temel değişkenlerini, hatta parametrelerini önümüzdeki üç yıl boyunca öngören, belirleyen ve bağlayan bir program gündemde. Ben şimdi bu başlangıç noktasını tartışmaya sunmak üzere, Nazif Ekzen'e söz veriyorum.

Nazif EKZEN- 2000 yılı o kadar çok üzerinde konuştuğumuz bir tarih oldu ki, umarım 1900'leri her şeyiyle geride bırakmış oluruz ve hakikaten 2000, herkesin beklentileri doğrultusunda yeni bir başlangıcı bize gösterir.

Gerçekten bu toplantı düzenlendiğinde, böyle bir stand-by'in ortada olduğunu biliyor; ama böylesine geleceğini her halde bilmiyorduk. O nedenle, bizim için bugünkü tartışmamızın herhalde en önemli konusu bu stand-by olacak. Oraya gelmeden önce, her stand-by geçtiğinde, IMF ve Dünya Bankası ikizleri konuşulmaya başlandığında benim aklıma bir şey geliyor. Bundan yaklaşık 25 yıl önceydi. 1946, 1958, 1970 devalüasyonları diye bir çalışmaya girişmiştim. Onu yaparken; Meclis zabıtlarını karıştırırken, 7 Eylül 1946 devalüasyonları ile ilgili Recep Peker'in açık-

lamalarını uzun uzadıya okudum. Daha sonra da, Tasvir Gazetesi'nde, Recep Peker'in 11 Eylül 1946'da çıkmış bir konuşmasına rastladım. Bu devalüasyonu ve IMF'ye (o tarihteki adıyla Uluslararası Para Sandığı'na) niye girdiğimizi açıklarken, Sayın Recep Peker aynen şunu söylüyor. Diyor ki: "sistemi değiştirmemiş olsaydık, yeni dünya nizamından ister istemez tecrit edilmiş olacaktık." Biz bu sözleri takip eden yıllarda, her IMF-Dünya Bankası karşımıza geldiğinde, her stand-by karşımıza geldiğinde duyduk. Yeni bir dünya düzeni; kiminde bunlar "ithal ikâmesinden ihraç yönlü büyümeye geçiyoruz" oldu. Kimi zaman "globalleşiyoruz" oldu. Türkiye'de sağ iktisat politikaları her makas değiştirmek istediğinde, "yeni dünya düzenine kendimizi eklememeye çalışıyoruz" diye, böyle bir şey geldi.

Benim bildiğim, 1946'dan bu yana her seferindeki açıklaması, "yeni nizam ayak uydurmak" oldu. Her seferinde de bunlar, yeni sağ politikaların arayışları içinde gerçekleştirildi. 1980 devalüasyonundan sonra yine benzer bir çalışma için bir araya gelindiğinde, Korkut Hoca'nın bir değerlendirmesi vardı. Orada diyordu ki: "İyi, tamam. 80'de yine bir alternatifsizlikle karşı karşıyayız da, bu getirilen mi alternatif, bunun başkası yok mu, en uygunu bu mudur? Ya da en uyumlusu bu mudur? Ben o kanıda değilim." diyordu. Tam yirmi yıl sonra geriye dönüp baktığımızda, hakikaten en uygununun "o" olmadığını, biz değil; çünkü bizler söylediğimiz zaman "ön yargılısınız" veya başka şeyler söyleniyor. Biz değil, stand-by mektubunu, 22 Aralık günkü basın toplantısında açıklayan, Sayın Bakan da söylüyor. Sayın Bakan: "1988'den bu yana yaşanan borç olayı Türkiye'yi bu hale getirdi" diyor. 1988'den bu yana da, o finansman biçiminin Türkiye'yi bu hale getireceği, benim bildiğim, bu masada oturan en az 3 kişi tarafından, daha 1990'ın ortalarında kayda geçmişti ve "1991'de bir konsolidasyon yaparsa, Türkiye bu işi burada çözer. Çözemezse, bu sağ politikalar ve bu anlayışla bu işin içinden çıkılmaz" deniyordu.

Bütün bunların hepsini, "aman biz ne kadar doğru söyledik" anlamında ifade etmek istemiyorum. Bir noktanın beni çok fazla etkilediği ve üzdüğü için söylemek istiyorum. 2000 yılı programının 209. sayfasında bir tablo var: Kamu kesimi genel dengesi tablosu. Bu tabloda benim hatırladığım, Cumhuriyet tarihinde ilk defa, genel + katma bütçeden oluşan konsolide bütçenin, kamu harcanabilir geliri negatif oldu. Bu, maliye teorisinde, Oğuz Hoca'nın

çok iyi bileceği gibi, "acze" düşme denen olaydır. 2000 yılının programında, Türk kamu maliyesinin acze düştüğünün belgesi var, ve bu, buraya geçmiş vaziyette. Tabii kamu kesimi genel dengesinin tümüne baktığımız zaman, kamu harcanabilir geliri, toplamda hâlâ artıda. Ama öyle ilginç rakamlar var ki orada. Örneğin: mahalli idareler, akıl almaz bir biçimde kamu harcanabilir gelir fazlası veriyor ki, akıl almaz bir rakam. Genel + katma bütçenin vasıtalı, vasıtasız vergi oranlarıyla, yerel yönetimlerin vasıtalı, vasıtasız vergi oranları arasında büyük farklar oluşmuş vaziyette. Genel bütçe daha az, daha düşük oranlarda vasıtalı, vasıtasız vergi toplarken, yerel yönetimler daha yüksek oranlarda vergi toplayabiliyor. Böyle ilginç şeyler var, ve de bu, son derece etkileyici. Bu bize şunu çok açık bir biçimde gösteriyor: Türk Kamu Maliyesi, konsolide bütçe dengesinde acze düşmüş vaziyette. Yani, borç yükümlülüğünü artık yerine getiremiyor.

Bunun, oldukça uzun demeyim ama, 1987'den bu yana gelen bir süreci var. Bu süreç içinde, 1986'dan sonra, 1980'li yılların başında başlayan ve devam eden Dünya Bankası-IMF ortaklaşa programı diyebileceğimiz, yapısal uyum programı vardı. Bu program da, ilk kez, Türkiye'de denenmişti. Türkiye bu programı denedikten sonra, uzunca süre, dünya ülkelerine "ihracat yönlü büyümenin sağladığı gelişme açısından örnek gösterilen ülke", diye lanse edildi. Birden bire, 1986'dan itibaren genel dengenin finansmanında ortaya çıkan zorluk nedeniyle, IMF ile ilişkilerin bir tarafa bırakıldığı söylendi ve bir başka yol, iç borçlanma ile finansman hızlı bir biçimde önümüze gelmeye başladı. Sonucunda da, bu güne geldik.

Bu gün önümüze gelen stand-by'nin ilk adımlarını, son 1.5 yıllık dönemde, Yakın İzleme Anlaşmasıyla görmeye başladık. Yakın İzleme Anlaşması bu yılın 5 Temmuzunda, daha da somutlaştırıldı ve somutlaşan program, IMF'nin Türkiye görevlisi tarafından bir basın toplantısıyla, Ankara'da açıklandı. O, bir muhtıraydı esasında. Orada diyordu ki; şunlar politikalar. Bunları yaparsanız, biz bunları görürsek, bu yılın bitiminde bu stand-by, IMF İcra Direktörleri Kurulu'ndan geçer. Yakın İzleme Anlaşması, şimdi benim önümde. Yakın İzleme Anlaşması'nın politik ajandasında yer alan mali politikalar, yapısal reform başlığında geçen politikalar, para ve kur politikaları, gelir politikaları diye alt alta tadat edilenlerin hepsi, 5 Temmuz ile stand-by'nin imzalandığı, veya stand-by'nin imzalandığı demeyim de, stand-by'nin mektubunun

gönderildiği, 9 Aralık tarihi arasında burada yer alanların hepsi yerine getirildi. Bir dizi yasa olarak Meclis'ten geçti. Sosyal güvenlik düzenlemesinden tutun, tahkime varana kadar.

Bütçe geçti. Bir tek, süreç içinde tamamlanamayan tarım politikaları oldu; ancak tarım kesimine ilişkin politikalarda da çok açık bir biçimde belirtildi ki; Destekleme Üst Kurulu oluşturulmuştur. Bunun da karamamesi yayınlandı. Böylece, 5 Temmuz tarihinde, Cottarelli tarafından Ankara'da yapılan basın toplantısıyla açıklanan, Yakın İzleme Anlaşması'nın bütün hedefleri, 5 Temmuz - 9 Aralık tarihleri arasında, Türk Hükümeti tarafından yerine getirildi. Onun, ilk önemli adımlarından bir tanesi mali konsolidasyondur. Hatırlayacaksınız, o laf edildiği gün, epeyce tartışma oldu Türkiye'de. Daha sonra hükümet yetkilileri çıktı, dedi ki, "yanlış bir anlaşılma oldu, oradaki fiscal consolidation yanlış anlaşıldı", diye. Yanlış anlaşılmadığı daha sonra ortaya çıktı.

Türkiye, 27 Kasım'daki Vergi Kanunu'yla, yaklaşık yüzde 12'lik bir konsolidasyon yaptı, Bankalar Yasasını yeniden düzenledi, 5 Bankayı mali bünyeleri nedeniyle Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devretti, KDV oranlarını yükseltti. Onun üzerine, 9 Ağustos tarihli Niyet Mektubu, 22 Aralık tarihinde, Uluslararası Para Fonu'nun İcra Kurulu'ndan geçti. Onun hemen ertesinde, Dünya Bankası taahhüt ettiği 4 milyar dolarlık kullanımı açıkladı. Arkasında da Dünya Bankası, 1986'da IMF ile bağların kopmasından buyana bekleyen ve bizce, **sal 5, sal 6, sal 7** diye bilinen, uyum kredilerini serbest bırakacağını açıkladı. Bunların, bildiğim kadarıyla 2 tanesi mali sektörde, bir tanesi eğitimde, diğeri de sağlıkta. Toplam 3 milyar dolarlık da onlar bir taahhütte bulundular. Böylece, 7 milyar dolarlık bir taahhüt yapıldı.

Mektup ve stand-by anlaşmasıyla Türkiye, önümüzdeki 3 yıllık dönem içinde, enflasyon oranını yüzde 10'lar seviyesine indirmeyi hedeflediğini söylüyor. Benim gördüğüm kadarıyla, konan tek temel hedef bu. Başka bir şey göremiyoruz. Sadece enflasyonu yüzde 10'a indirmek için, böyle bir programa girdi Türkiye.

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Evet, Gazi Erçel basın bildirisinde açıkça "enflasyonla mücadele, bizim tek hedefimizdir" diyor.

Dr. Serdar ŞAHİNKAYA- Sevgili Hocam bu nokta, bir anlamda TC Merkez Bankası'nın 1988'de oturtulduğu neoklasik çizginin sapmasız devamı olarak yorumlanamaz mı? Farklı bir ifade ile Dr. Rüşdü Saracoğlu ile birlikte yerleşik anlayış haline gelen: "Merkez Bankası sadece parasal istikrardan sorumlu bir otoritedir" ile bir ve aynı gibi. Hatta bazı aşınmalarla Sayın Erçel'in açıklamalarından onu anlamıyor muyuz?

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Doğru; fakat aradaki fark şu: Bu anlaşmaya kadar Merkez Bankası'nın ana çabası, dövize saldırıyı, finansal kriz ortamının oluşumunu durdurmak, ertelemek idi. Esas olarak reel kuru hedefliyordu. Faizleri bu hedefi sağlayacak araç olarak kullanıyordu. Dolayısıyla enflasyonla mücadele sloganını hep söylemekle birlikte, aslında bir kriz bekçiliği yapmayı yeğliyordu. Şimdi tek hedef enflasyon, tek araç döviz kuru oldu. Para bu sefer endojen oldu; yani faizlerle ilgili hedefler sadece temennilerden ibarettir.

Nazif EKZEN- En azından benim hatırladığım kadarıyla, 1946, 1958, 1970, hatta, 1980 stand-by'larına baktığımız zaman, orada bir de istikrarın, stabilizasyonun yanında, onu takip edecek dönemin hedeflerini görürüz. 1980'de, "İstikrarı sağlayacağız. Kamu açıklarını azaltacağız. Enflasyonu düşüreceğiz, ondan sonra da dışa açık bir büyümeyi sağlayacağız" der. 1970'de, işte o kararlar ilan edildikten sonra, Demirel'in bir dizi radyo konuşması vardır. 3, ya da 4 tane. Orada istikrarı anlatır, stabilizasyonu anlatır. Ondan sonra, yeni gelişme hedefleri, büyüme hedefleri koyar.

1946'nınki başlı başına, 1958'inki başlı başına bir programdır. 1958 devallüasyonla beraber, Başbakanlığın içinde, o Koordinasyon Bakanlığı'na bağlı, bugünkü Planlama'nın da alt yapısını kurar. Burada yok. Burada bir tek hedef var. Bir tek, enflasyonu önlemek gibi bir hedef var ve de tek bir araç, Hocamın söylediği gibi kur ve para politikası kullanılmakta. Orada da, bundan 20 yıl önce söylenen politikaların, bir eldivenin tersine çevrilmesi gibi, tersine çevrildiği görülüyor.

Türkiye, yaklaşık 20 yıl, esnek kurun, piyasa tarafından tayin edilen kurun faziletleri üzerine kuşaklarını yetiştirdi. Bu gün, sokaktaki çocuklarımızın hepsi, bunun ne kadar iyi bir şey olduğunu anlatıyorlar. Fiyatlar üzerinde

de kamu denetiminin kalkması anlatıldı. Çocuklarımız, genç kuşaklar, hep bunları biliyorlar. Şimdi, o çocukların da kafaları büyük ölçüde karışıyor.

Kısacası, benim başlangıçta söylemek istediğim, en azından 1946'dan başlayıp, bugüne gelen süreç içinde baktığımızda, ilk kez, zımnî olarak, ileriye dönük politikaları olmayan, bir stand-by mektubu.

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Bu bağlamda, Ekzen arkadaşımıza şunu sormak istiyorum. 1946'yı bir kenara bırakırsak, bütün stand-by'larda bir ödemeler krizi vardı ve enflasyon, ödemeler dengesi krizine refakat eden ikinci bir deformasyondur. IMF'nin ana görevi, zaten ödemeler dengesi krizine sürüklenen ülkeleri, "doğru" politikalar uygulama koşuluyla, dış kaynak, yani bir fon akımı sağlayarak desteklemektir. Şimdi bizimle imzalanan stand-by bundan farklı. Hatta, şunu sormak istiyorum. IMF'nin statüsü acaba zorlandı mı? Geleneksel stand-by'lar dikkate alınır mı, bu konuda ne söylersiniz?

Nazif EKZEN- Orada bir çözüm bulunmuş. O çözüm şöyle: Mektupta onu da belirtiyor. Şöyle formüle edilmiş: Cari işlemler dengesinde açık yok Türkiye'de ama, Türkiye bu programı uygulamaya başlayınca, önümüzdeki 2000, 2001, 2002 yıllarında cari işlemler dengesi, ödemeler dengesinin cari işlemler kalemi açık verecek diyor. Biz de, şimdiden bir önlem olmak üzere, işte bu ortaya çıkacak açığı şimdiden finanse etmek üzere, bu anlaşmayı imzalıyoruz ve bu 4 milyar dolarlık hakkı kullanım iznini veriyoruz; çünkü öbür türlü, IMF'in kendi kurumsal anlayışına göre, Türkiye ile IMF'nin böyle bir anlaşma imkânı yok. Böyle bir formül bulunmuş, gelecekte vereceği muhtemel cari işlem açığına karşılık olmak üzere diye, o da, o şekilde formüle edilmiş.

Tabii bütün bunlardan çıkarttığımız sonuç, bu stand-by, ağırlıklı bir biçimde, siyasi bir stand-by. Yani ekonomik olmaktan çok, siyasi bir stand-by. Siyasi planda, Türkiye'nin içinde bulunduğu bu ekonomik açmazın çözülmesi için, Türkiye'ye yapılması düşünülen, mutlaka yapılması düşünülen yardım konusunda, önce siyasi platformda bir karar veriliyor ki; bunun benzer bir örneğine, 1980'de rastlarız. 1979'un yılbaşında Guadelup'ta 5 büyükler, Türkiye'nin ekonomik dengesine, mutlaka siyasi nedenlerle bir yardım yapılmasına karar vermişlerdir. Bu stand-by anlaşması da, ekonomik gereklerin yanı sıra; fakat ondan daha önce, siyasi bir stand-by'dır. Türkiye'ye yardım yapılmasına karar verilmiştir ama, biraz sonra konuşacağımız gibi, o gösteri-

len yardımda, yani 7 milyar dolar, son derece cılız bir şeydir. Nasıl bu dengeyi sağlayacaktır? Orası ayrıca tartışılacaktır. Ama en önemli özelliklerinden birisi, gerçekten siyasi bir stand-by olmasında yatıyor.

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Ekzen arkadaşımızın bu saptamasını sürdürmek istiyorum. Garip bir şekilde, cari işlem dengesindeki bozukluğu düzeltmek için değil, bozukluk yaratmak için yapılmış bir anlaşma. Durgunluk konjonktüründe yaşayan Türkiye'ye dıştan kaynak girişi sağlanırsa, parasal genişlemeye yol açılarak ekonominin bir büyüme ivmesine girmesi, böylece cari işlem açıklarının büyümesi, büyüyen açıkları karşılamak için daha fazla kaynak girişine gereksinim duyacağı söylenebilir; ama bu tür bir genişlemenin ilk finansmanını sağlamak IMF'nin görevi değildir. Bir ekonomi genişleyici para ve maliye politikaları sonunda kendiliğinden büyür, açığı artar, ödemeler dengesi güçlükleriyle karşılaşır IMF'ye başvurur. Aman beni geçici olarak finanse et, ben kendi evimi düzene koyacağım der. Bu stand-by anlaşması ise, bu geleneksel şablona göre tamamen tersine dönmüş bir iktisat mantığı içerdiği için, Ekzen arkadaşımızın söylediği gibi, siyasi özelliği ağır basıyor. Bu saptamayı vurgulamak için, şunu da söylemek lazım. Türkiye 21 aydır kümülatif olarak cari işlem fazlası veriyor ve aslında cari dengesi bakımından çok hastalıklı bir durumda değildir. Onun meselesi, iç finansmanı dış kaynakla çözme çabasından kaynaklanıyor ve bir yığın deformasyon da böyle oluyor. Ekzen'in vurguladığı ikinci bir hedef de var. Mektup "gerekli rezerv birikimini sağlamak" hedefinden söz ediyor. Yani yine cari açığı olmayan bir ülke rezerv bulmak için, rezervini artırmak için stand-by'a ve dıştan kaynak aktarımına gidiyor. Rezervin yaratılmasına gerekçe de, geleceğin belirsiz ve kargaşaya yatkın olması. Şimdi Aziz Konukman'a söz verelim.

Dr. Aziz KONUKMAN- Ben önce, Nazif'in bıraktığı yerden bir eklemeye başlayayım. Çok önemli bir faktör var, bu stand-by'ın diğer stand-by'lardan ya da diğer istikrar programlarından ayıran, imalat sanayii kapasite kullanım oranında gözlemlenen düşüklüğün farklı bir nedenden kaynaklanması. Daha önceki stand-by'ların imzalandığı konjonktürlerin kapasite kullanım oranlarına ve kapasite kullanım oranında düşüklüğe yol açan faktörlere bir bakın. Birinci neden ne biliyor musunuz? Hammadde yetersizliği, döviz kıtlığı gibi arz tıkanıklıkları yaratan faktörler. Yani, kapasite kullanımında daha çok arz yönünden gelen tıkanıklıklar var.

Zaten bu konjonktürler cari işlemler dengesi ve ödemeler dengesinin sorunu olduğu dönemlerdir. Ancak bu kez farklı bir faktör öne çıkıyor. 1'inci sırayı talep yetersizliği alıyor ve özellikle de iç talep yetersizliği ön plana çıkıyor. Şimdi gelirler politikasına falan baktığınız zaman şaşırıyorsunuz. Bu program, efektif talebin temel iki tane unsuru olan kesime yükleniyor. Bu inanılmaz bir şey. Genellikle klasik programlarda bunlar vardır da. Ancak, önerilen bu gelirler politikası bugünkü konjoktüre ters düşmektedir. Türkiye'nin bugünkü konjoktüre baktığınız zaman; bu tür talep yaratıcı unsurları frenlemek, piyasadaki iç talep yetersizliği sorununu daha da depreştirmek ve şu sorunun da yanıtını alamamak anlamına gelir: Bu ekonomi yüzde 5 nasıl büyüyecek? Yüzde 5 - 5,5 hedefine nasıl ulaşacak? Nazif'in de çok güzel vurguladığı gibi, bu çok tali bir hedef. Enflasyon çok temel bir hedef olduğu için, yarın diyecekler ki, "kusura bakmayın biz büyüme hedefini zaten tali bir hedef olarak düşündük..." Ve dikkat ettim stand-by metninde büyüme hedefine vurgu çok az yapılmış. Bunun nedeni açık. Çünkü, bu politikalar, efektif talebi ciddi bir şekilde daraltacak politikalar. Yalnız ücretlerle ilgili şöyle zımni bir şey var. Çok açık söylenmiyor. "biz memur maaşlarını öngörülen enflasyona göre ayarlayacağız. Benzer bir tavrı önümüzdeki kamu kesimi toplu sözleşmelerinde de göstereceğiz. Aynı politikayı özel sektör de izlerse fena olmaz" denilmektedir. Daha önceki stand-by'lardaki gibi kesin bir tavır belirlenmemektedir. Bu da bir diğer önemli farklılıktır. Ancak, bu farklılığın pratikte özel sektörün tavrı açısından bir öneminin olmayacağını rahatlıkla söyleyebiliriz. Özel sektör zorunlu tutulmasa bile, toplu sözleşmelerde kamu kesimi gibi davranacaktır ve kendisine maliyet avantajı sağlayacak ücret politikasından mahrum kalmayacaktır. Ancak, ücretlerin özel sektörün öngördüğü gibi belirlenip belirlenemeyeceği büyük ölçüde işçi sınıfının göstereceği tavra bağlı olacaktır.

Dolayısıyla, açık veya zımni olarak önerilen gelirler politikası ile önümüzdeki dönem de muhtemelen ciddi bir talep daralması yaşanacaktır. Buna önerilen yeni döviz kuru politikasının yaratacağı olası sorunları da eklemek gerekir. Bilindiği üzere kurun öngörülen enflasyona göre ayarlandığı bir sistem önerilmektedir. Bu sistemle bir nevi kur bastırılacaktır. Döviz kurunun bastırılması ve belirli bir bant içerisinde tutulması, ihracatçıyı zaman içinde rahatsız edecektir. Muhtemelen, ihracatçı bas-bas bağıracaktır ve bu süreçte cari işlemlerde, belki bugün bir problem çıkmayacak ama çok yakın bir gele-

cekte, tehlike sinyalleri hissedilecektir. Yani, bugünün problemi değilmiş gibi görünüyor ama yakında bunları da göreceğiz. Bu temel girişten sonra, benim biçimsel yönden bugüne kadar hiç yapılmayan, birtakım eleştirilerim var.

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Kamu maliyesinin daraltıcı katkısını de unutmayalım. Programın daraltıcı öğeleri, gelirler politikasıyla, kamu maliyesinden kaynaklanıyor.

Dr. Aziz KONUKMAN- Tabii, bunların ikisi birlikte olacak. Zaten, çok kamu maliyesinde çok ciddi bir reform politikası önerisi var. Benim de, başkanvekilliğini yaptığım bir komisyon (bu komisyon VIII. BYKP Çalışmaları çerçevesinde bir Özel İhtisas Komisyonu'dur), bu konularla uğraşılıyor. Özellikle kamu açığını azaltıcı politikalarla (çünkü kamu talebi ne kadar kamu açıklarından şikayetçi olursa olsun ekonomide ciddi -özellikle kamunun ihaleleri açısından- çok önemli bir talep unsuru) kamu kesiminin talebi aşağıya doğru çekilecek. Dolayısıyla Korkut Hoca'nın dediği gelirler politikasıyla, talebi daraltıcı politikalar, kamunun da piyasadan taleplerini gerileteceği için büyüme yönünden aşağı doğru bir eğilim önümüzdeki dönem gözükecek.

Bir yandan bir istikrar hedeflenirken, gördüğümüz gibi, kredi pazarının yeniden canlanmasından bahsediliyor. Enflasyondaki düşüşe bağlı olarak artan güven ortamında, faiz oranlarında bir düşüş ve sonucunda özel kredi pazarının yeniden canlanması beklenmektedir. Ancak bunlar uzun dönemde etkisi görülebilecek talebi artırması muhtemel unsurlardır. Faiz oranlarındaki kısa dönemli inişler istikrarlı bir düşüş trendi göstermediği takdirde bunun talep cephesinde kalıcı bir genişleme yaratması beklenmemelidir.

Dolayısıyla bugünkü konjonktürü çözücü, bugünkü konjonktürü aşıcı, tedbirleri burada göremiyoruz. Tam tersine, bugünkü konjonktürü daha da olumsuz hale getirecek tedbirler söz konusudur. Şimdi, benim çok ciddi gördüğüm, sıkça yapılmayan, daha çok iktisatçı bakış açısıyla, biçimsel birtakım eleştirilerim var.

Niyet Mektubunun 9'uncu sayfasında, bu programın "Gelirler Politikası" başlığı bölümünde, asgari ücretin Komisyon tarafından belirleneceği ifade edildikten sonra (biliyorsunuz Asgari Ücret Komisyonu her zaman bu tarihlerde toplanıyor, karar veriyor) hemen ekleniyor: "Ancak Hükümet 2000 yı-

lındaki asgari ücret artışlarını, hedeflenen enflasyon oranıyla aynı doğrultuda olmasını sağlamak için çalışacaktır." Bu resmen o Komisyon'a bir saygısızlıktır. Bu, toplumsal uzlaşma arayışını hiçe sayan bir anlayıştır. Adeta bu Komisyon "yok" sayılmaktadır. Düşünebiliyor musunuz? Sözkonusu Komisyon fiilen toplantı halinde iken ve o Komisyon'da uzlaştırmacı görevini üstlenmesi gereken devlet, açıkça diyor ki IMF'ye, "merak etmeyin, size taahhüt ettiğim artışı Komisyon'da kabul ettireceğim." Bu inanılmaz bir şey!

Demokrasi kültürü açısından, demokrasinin gelişimi açısından, bu tür iktisat politikaları, kararları uzlaşarak alınması gerekir diyoruz ya yıllardır. Bu tür çağrılarını hiçe sayıldığı görülüyor. Bir başka benzeri tavır yine sayfa 9'da "Kamu Mali Kesiminde Yapısal Reformlar" başlığı altında, getirilen çözüm önerileri bölümünde sergilenmektedir. Burada, benim katılabileceğim bir çok öneriye yer verilmektedir. Önerilerden birisi bütçe içi fonların tasfiyesini öngörmektedir. Bu öneriye göre toplam 61 bütçe içi fondan 20'si 2000 yılı Şubat ayına kadar kapatılacak. 2000 yılı Ağustos ayına kadar ise, 25 fon daha kapatılacak. Kalan fonların tasfiyesi 2001 yılı Haziran sonunda tamamlanmış olacaktır. Bunlar yıllardır benim ve Oğuz Oyan'ın yazdığı, tasfiye planlarını anlattığı ve mülkiye Dergisi'nin de sık sık yer verdiği çözüm önerilerine yakın öneriler. Sözkonusu bölümde, ayrıca bütçe dışı fonların tasfiyesi, bütçe işlemlerinde mali saydamlığın sağlanması gibi öneriler de yer almaktadır. Biz, bunların önemli bir kısmını, daha önce sözünü ettiğim özel ihtisas komisyonunda da tartışıyor ve bunları şekillendiriyoruz. Şimdi çok ilginç, 2001 hedefleri var burada. Yani, Niyet Mektubu'nda kamu mali kesimi için 2001 yılı hedefleri verilmektedir. O zaman bu özel ihtisas komisyonu niye toplandı? Bu tür bir yola başvurulması Özel İhtisas Komisyonu kurma mantığına da aykırı. Yani Hükümet politikaları belirlemiş, neler yapacağına ilişkin taahhütte bulunmuş, bunları yaparken bir yandan akademisyenleri, sivil toplum örgütlerini çağırılmış. "Gelin, işte siz bu kamu mali yapısının yeniden yapılandırılmasıyla ilgili çalışmalar yapın" demiştir. Aynı Asgari Ücret Komisyonu'nun hiçe sayılması gibi, burada da, bu komisyonun çalışmalarının, bir nevi devre dışı bırakılması gibi bir politika var.

Keza sayfa 10'da yer alan "Tarım Politikaları" bölümündeki taahhütler de tarım kesimi ve onların temsilcileriyle uzlaşmaya gidilmeden oluşturulan öneriler niteliğindedir. Odalar Birliği'nden tutun, Ziraat Odaları'na varınca kadar, bir haftadır adamlar televizyonlara çıkıyorlar, "ilk kez burada görüyoruz, bu önerileri bizimle hiç tartışmadılar, hiç bu konular konuşulmadı" di-

yorlar. Tabii tarım için bunu söylemek, biraz haksızlık olur. Çünkü, 1980'li yıllarda tarımda politikalar bağıra-bağıra geldi. Bir bakıyoruz, tarımda yaklaşık 20 yıla yakın bir sürede, adım-adım, bu destekleme alımlarından uzaklaşmış. 1970'li yıllarda 20-25 dolayında ürüne destek sağlanırken, bugün bu sayı 3 ürüne düşmüş; hububat, şeker pancarı ve tütün. Dolayısıyla, 1980'li yıllarda neoliberal politikalar, bunu bağıra-bağıra söylüyordu. Ama çok ilginçtir, tarımla ilgili sivil toplum örgütleri çok fazla ortalıkta görülemediler ya da etkili olamadılar. Bir hesap yaptım, 1998'de 590 trilyonluk bir tarımsal destekleme ödemesi yapılmış. 1999'da bu, yüzde 19.8 artarak, 707 trilyona ulaşmış. Tarım satış kooperatiflerini ve birliklerini de katarsanız, bu rakam 1.1 katrilyon. Dolar kurunu da veriyorum 1999'de ortalama dolar kuru 415.7 TL. Yani tarım kesimine yapılan ödeme 2 milyar 675 milyon dolar oluyor. Öbür rakamı verirsem. Yani, satış kooperatiflerini dışarıda bırakırsam, 1 milyar 704 milyon dolar oluyor. Tarımda yaklaşık 9 milyon çalışan insan var. Bunların ancak 7,5 milyon kişisi bu desteklerden yararlanabiliyor. Ödemeleri kişi başına hesaplarsak, satış kooperatiflerinin ödemeleri de dahil edildiğinde kişi başına destekleme ödemesi 356,6 dolar, hariç tutulduğunda ise kişi başına 227.2 dolar düzeyinde bir rakama ulaşmakta. Avrupa Birliği ortalamasını veriyorum: 6132,5 dolar. Yani, rakam ülkemizdeki bir hayli üzerinde. (Satış kooperatiflerinin ödemeleri dahil edildiğinde, AB ortalaması Türkiye'deki 17 misli iken, bu ödemeler hariç tutulduğunda 27 misline ulaşmaktadır). Bu bir kepezektir.

Yani, Türkiye'deki tarım kesimi sadece stand-by'daki bugün gelinen noktada ihmal edilmiş değil, zaten geçmişte de ihmal edilmiş. Şimdi buradaki çıkmaz bence şu. Avrupa Birliği'nde, giderek fiyat ve alım desteğinden gelir desteğine doğru kayan bir politika var. Fakat orada biliyorsunuz, Avrupa'da kısıtlar var. Örneğin, Birliğin tarımsal destekleme bütçesinde kısıntıya gidilebiliyor. Ama çiftçiler buna rağmen kendi hükümetlerinden daha fazlasını alabiliyor. Bu ülkelerde çiftçiler -işte ayağa kalkıyor, yolları kesiyor, bilmem ne yapıyor- o destekleri alıyorlar ve ilginçtir, katma değere yüzde 2 katkıda bulunan, orada ki tarım kesimi nüfusun son derece küçük bir kısmı Birliğin 15 ülkesinde tarımla uğraşan nüfus toplam çalışanların ancak yüzde 5'i kadardır.

Bizim ülkeye geldiğimiz zaman, toplam istihdamın yüzde 42,4'ünü oluşturan ve ulusal üretime katkısı yüzde 15'in üzerinde olan bir kesime yapılan

ödemelere bakın. Bir de Avrupa'da gerek istihdam gerekse ulusal üretilere yapılan katkılar açısından hiç de önemli olmaya bir sektöre yapılan desteğe bakın. Bu tür bir mukayese yapıldığında, Türkiye'deki tarım kesiminin nasıl ihmal edildiği açıkça görülmektedir.

Niyet mektubu, "Şimdi gelirler politikasına geçeceğim" diyor ve ardından 2000 yılını pilot yıl olarak ilan ediyor. "2001'de de bu politikayı yaygınlaştıracam" diyor. Bunun kamu kesimine getireceği yüklerin hesaplanmaması Programın önemli bir zaafıdır. Dedikleri gibi bir gelirler politikası izlerlerse, inanılmaz bir rakamla karşılaşılacak. Türkiye gibi aktif nüfusun yüzde 42.4'ünün tarımsal faaliyetlerde istihdam edildiği bir ülkede gelir desteğinin ne kadar büyük olacağı ve dolayısıyla bunun kamu maliyesine ne kadar bir büyük yük getireceği açıktır. Fakat, çok vahim bir şey oluyor. 2000 yılında pilot bölge uygulaması başlatılması öneriliyor; ama o pilot bölgenin dışında kalanlarına da, dünya fiyatlarına yakın fiyatlar vermek gibi, radikal bir şey de yapılıyor. Dolayısıyla bu tür bir uygulamanın tasarlanması büyük bir çiftçi çoğunluğu açısından hem inanılmaz hem de acımasızdır.

Yani, 2000 yılında çiftçilerin çok mağdur olabileceği bir döneme giriyoruz. Bir de ödemelerin gecikeceğini düşünelim. Hatta, kamu harcanabilir gelirin negatif olduğu bir ortamda, bu paraların ödenmeme ihtimali de yüksetir. Belki bu durumda ödemelere karşılık "tahvil" verilmesi bile gündeme gelebilir.

Önümüzdeki dönem, bence en çok mağdur olabilecek kesim, tarım kesimidir ve pilot bölge uygulaması tasarımı aceleye getirilmiştir. Gelirler politikası doğrudur; ama onun altyapısı, onun hazırlıkları, tarım kesimi ile tartışılmadan yapılırsa ve belli bir geçiş dönemi öngörülmez ise, açık söylüyorum; Türkiye'de tarım kesimi oldukça vahim bir tablo ile karşılaşacaktır. Korkarım, gelirler politikası ile gerekli kaynaklar bulunamaz ve oluşturulamazsa devlet, tarımı destekleme sorumluluğundan çekilebilecektir. Doğaldır ki, böylesi bir durumda, bunun toplumsal etkileri çok yıkıcı olacak ve ekonomik bedeli taşınamaz boyutlara yükselecektir. Benim bu turda söyleyeceklerim şimdilik bu kadar. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Aziz, Stand-by'ın tarımsal desteklemeyle ilgili öğelerini vurguladık. Bu konunun da hem geçmiş görevleri, hem de uzmanlık alanı itibarıyla sahibi Oğuz Oyan'dır. Bakalım neler diyecek?

Prof. Dr. Oğuz OYAN- Daha önceki konuşmacılar, benim de temel hatlarıyla katıldığım bir çerçeve çizdiler; bu nedenle tekrarlarla zaman yitirmek istemiyorum. Sanırım şu söylenmedi: Çok ayrıntılı düzenlenmiş bir programla karşı karşıyayız. Daha önceki programlardan farklı olarak, görülmemiş derecede ayrıntıyla uğraşan, yani hangi önlemin, gayri safi milli hâsılaya oranla ne kadarlık bir fayda veyahut iyileşme sağlayacağı türünden belirlemeler yanında hiç açık kapı bırakmama yönelik bir program söz konusu; ve ilk defa galiba, kamu kesimini tanımlarken yeni kavramlar, "konsolide kamu kesimi" türü kavramlar getirip, bunu da tüm kamu yerine seçmeci/kısmi ama temsili değeri yüksek bir kamu kesimi biçiminde tanımlamaya çalışıyor. Örneğin bu kavram içine, konsolide bütçe dışında, 4 temel bütçe dışı fonu, 8 KİT'i, işsizlik sigortası fonunu (ki bu, şu an, zorunlu tasarruf kesintileri olarak sürüyor; Haziran 2000'den itibaren, işsizlik sigortası fonu olacak) ve 3 sosyal güvenlik kuruluşunu da dahil ederek bir "konsolide kamu kesimi" tanımlıyor. Bu arada genel açık, temel fazla gibi kavramlarla bizi çok aşına yapıyor; bunları "faiz dahil", "faiz hariç denge" gibi kavramlar yerine kullanıyor.

Şimdi, bu programın kaynaklarına baktığımızda, 3 ana kaynak üzerine dayanmış görünüyor. Bunlardan ikisi iç kaynaklar, biri dış kaynaklar. İç kaynaklardan başlarsak, konuyu sürdürmek açısından oradan başlıyorum, şunu görüyoruz. Öncelikle kamunun temel fazla yani faiz dışı fazla vermesini sağlamak amaçlanıyor. Bunun boyutlarının belirlenmesi, 1999 yılından başlayan bir süreç olarak öngörülüyor; yani, sadece 2000 yılı sonrasını düzenlemiyor. Negatif bir büyüme elde edeceğimiz 1999 yılını dahi düzenleyip, burada da, gayri safi milli hasılaya oranla yüzde 1-1,2'lik bir faiz dışı bütçe fazlasından ve konsolide kamu kesimi için de yüzde 2.8'lik oranlık bir fazladan yola çıkıyor. Bunu 2000 yılında 3.7'ye getirmeyi, diğer yıllarda da sürdürmeyi amaçlıyor ve bütün bu dönemlerde de, ekonomik büyümenin yüzde 5 – 5,5 arasında süreceğini varsayıyor. Bu bağlantılar ilginç tabii. Faiz dışı kamu harcamaları sürekli kısıılırken, bir anlamda daraltıcı maliye politikaları uygulanırken, üç yıl üst üste yüksek sayılabilecek büyüme oranları nasıl gerçekleşecek? Birinci yıl için, kuşkusuz bir toparlanma etkisi var. Negatiften 5,5 artıya çıkmak biraz daha kolay olabilir; ama izleyen yıllarda, ilk 5,5'lik büyüme üzerine yeni yüzde 5'lerin oturması, mevcut daraltıcı programlar açısından bakarsak, doğrusu oldukça belirsizlikler taşıyor. Şimdi bu programın, bu fa-

iz dışı fazla veren ayaklarına baktığımız zaman, bunun içinde Aziz'in bıraktığı yerden eğer konuya gidersek, tarıma yönelik politikaların yeniden düzenlenmesi gibi bir tasarı olduğunu görüyoruz.

Burada, aslında Dünya Bankası'nın yıllardır çok önemseydiği ve Türkiye'de birçok akademisyene ve uzmana da araştırma yaptırdığı ve onlardan sonuçta Türkiye uygulaması için destek aldığı doğrudan gelir desteği sistemiyle bir politika öneriliyor. Doğrudan gelir desteği nedir? Aslında, mevcut sistemdeki uygulamayı, biraz tersine çevirmektir. Türkiye'deki mevcut destekleme sisteminde tüketicinin de katıldığı bir finansman modeli vardır. Oysa, doğrudan gelir desteğinde aslında yükü daha çok kamu maliyesi üzerine bindirecek bir sisteme doğru geçiş var. Avrupa Birliği bunu yapmayı amaçlıyor. Avrupa Birliği bunu yaparken, ilk yıllarda bunun kamu maliyesine ilave yükler getireceğini hesaplayarak gidiyor. Uzun vadede, bu doğrudan gelir desteğini de azaltarak ve hatta çok uzun vadede bunu sıfırlamayı düşünerek hareket edecekler; ama şimdilik destekleme maliyetini arttırmayı göz önüne alıyorlar. Şimdi bu açıdan baktığımızda, şöyle bir tuhaflık var: Ya bu niyet samimi değil, ya da ne yaptıklarını bilmiyorlar. Hele bu yeni sisteme böyle bir politika için 3 yıl gibi kısa sayılabilecek bir dönemde geçişi sağlamak amaçlanıyorsa, gayriciddi bir politika önerisiyle karşı karşıya olduğumuz daha iyi anlaşılacaktır. Geçiş aşamalı bile olsa, böyle bir köklü değişiklik için 3 yıl çok kısadır. Üstelik istikrar programının tam da kamu maliyesi üzerindeki yükleri azaltan politikalarının üzerine bunu eklemek, aslında bu geçişin göstermelik bir biçimde yapılacağı anlamına geliyor; çünkü, aslında doğrudan gelir desteği modelinin mevcut destekleme modelinden şöyle bir temel farkı var. Mevcut desteklemede seçilmiş ürünleri alıyorsunuz, seçilmiş ürünler ve dolayısıyla belirli tarımsal üretici kategorileri alıyorsunuz. Yani ne bileyim, patates üreticisine destekleme yapmıyorsunuz, ya da karpuz, kavun üretene destek yapmıyorsunuz; ama şimdi bu sistemde, yeni gelen doğrudan gelir desteğinde, bir kere bunu yapmayı taahhüt ediyorsunuz. Tüm üreticileri kapsıyorsunuz ama, içinden en muhtaçları da seçmek durumundasınız. Yani seçeceksiniz, envanterini yapacaksınız. 4,5 milyonu aşkın tarımsal işletme içinden seçeceksiniz. Muhtaç çiftçileri bulacaksınız ve hangi ürün olursa olsun, destekleme yapacaksınız. Bu bir. İkincisi, mevcut sistemde geri dönüşlü bir kredi veriyorsunuz. Sübvansiyonlu da olsa, kredi geri dönüşlü. Yani destekleme maliyeti gerçekte kredi hacminin epey altında. Oysa bu yeni sistem-

de, geri dönüşsüz bir bağışta bulunuyorsunuz. Dolayısıyla kamu maliyesi üzerine yük getiriyorsunuz. Yük getirmemenin tek yolu, çok daha dar kesimlere samimi olmayan bir biçimde uygulamak olacaktır. Bu, tarıma çok ciddi bir darbe anlamına gelir. Bu arada, tabii aslı astarı olmayan yayınlar sürüyor. Hazine kaynaklı, şurada basında çıkmış bir tablo var elimizde: Verdiği rakamlara baktığınızda 1995 yılı itibariyle, tarıma 21,5 milyar dolarlık bir destek yapılmış görünüyor. Bu, olabilir bir iş değil. Burada, 13,7 milyar dolarlık, sadece Ziraat Bankası aracılığı ile yapılan destekten bahsediliyor. Bu arada, bütün ilgili Bakanlıkların, bütün bütçeleri de, buraya konuluyor. Bu Bakanlıkların hepsi destekleme alanında; inanılmaz bir abartı bu... Ziraat Bankası'nın desteğiyle ilgili buradaki rakamların abartılı oluşuna dair bir meseleyi, eski DPT Müsteşarlığı'nda Genel Müdür olan Zafer Yükseler açıklamıştı. Bu, bizim TARIŞ'te görevdeyken söylediğimiz meselelerle, çok çakışan bir olaydı. 1993-1994 döneminden kalan pirim borçlarını, Ziraat Bankası'na, dolar bazında yüzde 128 faizle aktarılmasından gelen bir banka kurtarma operasyonu olarak göze çarpıyor. Bu şöyle hesaplanmış: Ticari faizler artı yüzde 20 faiz diye bir getiri öngörülmüş ve araya gecikme faizleri de eklenmiş; böylece Banka'nın açtığı 124 milyon dolarlık bir başlangıç kredisi giderek büyümüş ve 1 milyar dolar da Hazine'ce Banka'ya geri ödeme yapılmasına rağmen, Ziraat Bankası'nın hâlâ, 7.7 milyar dolarlık bir görev zararı alacağı kalmış! Bu, aslında kesinlikle tarıma yapılan bir sübvansiyon değil, Bankaya yapılan bir sübvansiyon. Dolayısıyla tarımsal destekleme maliyetine ilişkin rakamlar çok abartılı, ama bunun üzerinden bir kamuoyu yaratılmak isteniyor.

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Desteklemenin boyutlarını Türkiye-Batı ekonomileri bakımından karşılaştıran, arkadaşlarımız var. Prof. Dr. Haluk Kasnakoğlu gibi. Fakat, Oğuz Oyan'ın değindiği bu tablo, kamuoyu yaratmada, verilerin ne derecede yanlış kullanılabileceğine bir örnektir. Destekleme alımlarının tümünü "destek" kabul etmek, bir kere abestir. Bununla, dünya fiyatları arasındaki fark CIF fiyatıyla hesaplanırsa kabul edilebilir. Ziraat Bankası kredileriyle, piyasa faizi arasındaki fark hesaplanırsa, bu da kabul edilebilir vs. Ancak, bir satış bedeli karşılığı olan ödemenin tümünü, adeta karşılıksız bir transfer gibi göstermek, sadece kamuoyu yaratma anlamına gelir.

Prof. Dr. Oğuz OYAN- Yani aslında şu an doğrudan gelir desteğini yaptığımızda, örneğin bunun üzerine bir daha faiz hesaplayıp kamuoyuna suna-

cak mısınız? Sunmayacaksınız. Geri dönüşsüz bir gelir transferi olacak çünkü bu.

Şimdi tabii dünya fiyatları referansı da çok sağlam olmayan bir referans; çünkü tarımsal ürünlerde, tek bir dünya fiyatının oluşması, çok istisnai bir durumdur. Genellikle, ya bir dünya fiyatı oluşmuyor. Ya da, birden çok dünya fiyatı oluşuyor, ya da çiftçinin eline geçen fiyatlarla, ticarete konu olan malların fiyatları arasında, önemli farklar oluşuyor. Çiftçinin eline geçen fiyatlar, özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerde, genellikle bu malların iç ve dış değişim fiyatlarının ya da ürün borsalarının çok üzerinde kalabiliyor. Dolayısıyla burada bunu geçiyorum.

Şimdi, tekrar faiz dışı fazla vermek için yapılacak diğer reel kamu harcaması kısıtlamalarına dönmek istiyorum. Bunların bazıları çok bildik şeyler. Yatırım ödeneklerinin sürekli kısılması gibi... Üstelik, her mali yılın başında yani Ocak ayından başlayarak bir tasarruf genelgesi çıkarmak ve esasen yüzde 5 gibi çok yetersiz bir düzeyde ilan edilmiş altyapı yatırımlarının bile yapılmaması için önlem almak bu senaryonun artık ezberlenmiş mısralarını oluşturuyor. Bu tabii, zaten hizmet üretmez, işlevini gerçekleştiremez durumda olan bir kamu kesimini iyice devreden çıkaran bir anlayışa gidiyor. Yani bu tür faiz dışı fazla vermeler aslında bizim toplumumuzda, devletin yapması gereken asli işlevlerden dahi tümüyle arındırılması anlamına geldiği için, sonuçta bunun ciddi birtakım toplumsal ve siyasal huzursuzlukların kaynağı olacağını da düşünmemiz lâzım. Bu son depremde de gördük; insanlar bir kamu hizmeti talep ettikleri zaman, bu politikaların ayrıntısına girmiyorlar. "Devlet nerede" diye sormaya başlıyorlar. Oysa, Türkiye'de devlet, sürekli olarak kendi işlevlerinden çekilme tavrını çok rahatlıkla sürdürebilir bir noktada gözüküyordu şimdiye kadar.

Bu arada şunu söyleyeyim. Niyet mektubunda "deprem harcamaları hariç", "deprem ve faiz dışı fazla" ifadeleri kullanılmıştır. Dolayısıyla, ayrıntıyı çok bilmesek de, depreme bir miktar harcama yapılacağını, oradan anlayabiliyoruz.

Şimdi diğer öğeler:

İkinci iç kaynak olarak özelleştirmenin hızlandırılması var. Özelleştirmenin hızlandırılması bahsinde, programın ve bütçenin öngördüğünün çok üzerine tekrar çıkıldığı, bütçede 6 milyar dolarlık hedefin niyet mektubunda

-aradan bir ay bile geçmeden- 7.6 milyar dolara çıktığı görülmekte. 2001 ve 2002 yıllarını da sayarsak, bu rakama 6 ve 4 milyar dolar daha eklememiz gerekecek. Böylece 3 yıl için toplam paket, 17.6 milyar dolarlık bir büyüklük oluyor. 14 yılda, 4.5 milyar dolarlık özelleştirme yapan ve bunu da çok büyük şaibeler altında yapan bir ülkede, 17,6 milyar dolarlık özelleştirmenin nasıl gerçekleşebileceği konusunda, herhalde çok kaygılı olmak gerekir.

Bunun gerçekleşmesinin ekonomik anlamda ne derece yapılabilir olduğu sorusu da akla geliyor. Daralan bir ekonomide, birtakım iflasların vs. gündeme gelebileceği bir ekonomide, yatırım perspektiflerinin kaybolduğu, talep projeksiyonların negatif sonuçlar verdiği bir ekonomide, faiz hadleri istediği kadar düşsün, bunun acaba özelleştirmeye dönük talebi caydırıcı etkileri olmayacak mı diye sormak gerekiyor.

Latin Amerika örneğinde sıkça görülen "borç-kamusal hisse senedi takası" yoluyla aslında yabancı sermayeye çok düşük fiyatlı, yani, ikame değerinin çok çok altında fiyatlarla yapılacak bir özelleştirme tablosuyla karşılaşılması senaryosu, uzak bir olasılık gibi gözüküyor.

Üçüncü kaynak meselesi, dış kaynak. Dış kaynaklar, -bilmiyorum söylen-di mi- dört artı üç milyar mertebesinde gözüküyor. IMF'nin peyderpey kullanacağı 4 milyarına Dünya Bankası'nın 3 milyar doları eklenebilecek. Dünya Bankası kredisinin muhtemelen büyük bölümü, bu finans sektörünün reformu ile tarımdaki, bu reform denilen, doğrudan gelir desteği politikalarına geçişi desteklemek adına gelebilecek. Dolayısıyla onları serbest kullanım imkânınız çok fazla yok. Bunlar, programın çalışmasına bağlı olacak.

Dr. Serdar ŞAHİNKAYA- Acaba, Merkez Bankası Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilen bankaların açıkları da, Dünya Bankası kredileriyle mi finanse edilecek? Çünkü, Merkez Bankası Başkanı, bu türden ifadeler kullandı, "biz bunu halka yüklenmeden yapacağız, zaten Dünya Bankası kredileri de geliyor" dedi. Dolayısıyla işin bu boyutu da var gibi.

Prof. Dr. Oğuz OYAN - Dünya Bankası'nın kredileri, halka bir şey yüklemekten alınan ve ödenen krediler değil. Biz, Dünya Bankası'nın kredilerini geri öderken, bu 5 batık bankayı rehabilite edip satarken sağladığımız paralarla Dünya Bankası kredilerini ödeyeceğiz gibi bir angajman içine girilmiş

olsaydı belki Sayın Erçel'in bu görüşüne biraz daha prim verebilirdik. Ama mevcut koşullarda, alınan kredileri tabii ki "halka ek yük getirmeyecek" kategorisi içine atamıyoruz, öyle bir hesaplama işine giremiyoruz.

Nazif EKZEN- Sevgili Oğuz Oyan, bir şey sorabilir miyim? Kaç senedir, hep sosyal güvenlik kurumlarının açıkları tartışıldı. Bunlar önemli bir karar arifesinde. O açıkların toplamını hatırlıyor musun? Bunu, batan 5 bankanın açıklarının Merkez Bankası tarafından kapatılmasını karşılaştırsak ne gibi bir sonuç buluyorsun.

Prof. Dr. Oğuz OYAN- 2000 yılı bütçesinde, hatırladığım kadarıyla, yüzde 7,7 oranında bir pay ayrıldı. Bu, şu demek: Şu an, tam rakam aklımda yok. 47 milyarın yüzde 7,7'si, aslında burada 3.6 katrilyon liralık bir büyüklük; eğer 2000 yılı dolar kurundan bakarsanız, devletleştirilen 5 bankanın toplam mevduatı 2.5 katrilyon olduğuna göre, mevduatın bütünü eğer kayıpsa, -sanmıyorum o kadar olduğunu ama krediler tarafını tam bilmiyoruz- burada yakın bir büyüklük var. Üstelik de, muhtemelen bankacılık sistemine ilişkin başka operasyonlar olabilir, birleştirmeler, vs. gibi düzenlemeler de gündeme gelebilir.

Nazif EKZEN- Yani, sosyal güvenlik kurumlarındaki açık kadar.

Prof. Dr. Oğuz OYAN- Son 8 bankayı alırsak, yani Türkbank, İnterbank, Bank Ekspres'i ve son 5 bankayı birlikte alırsak, muhtemelen, mali sistemden kamuya aktarılan maliyetin getirdiği kamu açığı, sosyal güvenlik sisteminin getirdiğinden daha fazla olacaktır. ama hiç kimse, bunun lafını etmiyor. Öbür taraftan, sadece sosyal güvenlik üzerine bir kara delik edebiyatı sürüyor.

Dış kaynak konusuna dönersek, ilave 5 milyar dolardan da söz ediliyor. Uluslararası finans piyasalarından uygun koşullu 5 milyar dolar temin edilmesi konusunda, 2000 yılının ilk yarısında ne kadar başarılı olunacağını önümüzdeki aylarda test etme imkanımız olacak. Dış finans piyasaları, harekete geçmeden önce herhalde Türkiye'deki uygulamaların sonucunu bir miktar almaya çalışacaklardır. Ama her halükârda, belki şunu söylemek lazım: Bir takım politik sorumluların 1998 yılından itibaren sıkça tekrarlanan beyanlarında, Temizel'den Demirel'e kadar, iç borç-dış borç takası türü bir dönüştürmeye olan hevesler sezilmektedir. Gerçi büyük dış fonların ortada olmadığı-

nı, dolayısıyla iç borçları dış borçlara dönüştürmek türü bir operasyonun temelini çok fazla olmadığını söyleyebiliriz şimdilik. İlk yılda hemen öyle 10 -15 milyar dolarlık kaynak sağlamak ve böylece iç borç baskısından kurtulmak çok yakın gibi durmuyor. Ama bunun gerçekleşmesi durumunda yeni ve daha güçlü bağımlılık ilişkilerinin doğacağını da unutmamak gerekiyor.

Niyet mektubunda, reel faizlerin 2000 yılında yüksek çıkacağı konusunda çok ilginç bir tespit de var. Dolayısıyla, reel faizlerin yükünün, 2000 yılında da, önemli ölçüde yüksek olacağı aslında itiraf edilmiş oluyor ve bunun faiz vergisine rağmen böyle olacağı da kabullenilmiş oluyor; çünkü aslında, sabit faizli uzun vadeli tahvillere getirilen yüzde 19 bile, eğer enflasyon hedefi gerçekten gerçekleşirse, çok yüksek reel marjlar bırakacak bir yapıyı ortadan kaldırmış olmuyor.

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Hiçbir ülkede özellikle hububatta, dünya fiyatlarını çiftçiye intikal ettirmek söz konusu değildir. İç ekonomide çiftçiye ödenen hububat fiyatıyla, dünya fiyatları arasında kopukluk her yerde vardır. Türkiye'ye bakın, diğer, 3. dünya ülkelerine, AB, ABD, Japonya'ya bakın. Dünya hububat fiyatlarıyla ulusal hububat fiyatlarını mukayese ederseniz, daima, dünya fiyatlarındaki dalgalanmalarla, ulusal fiyatlardaki görece istikrar arasındaki çelişkiyi görürsünüz. Türkiye, hububat üretimini tasfiye edip, dünya fiyatlarıyla hububat ithalatı gibi bir seçeneği, düşünemez. Böyle bir şey mümkün değildir. Türkiye düşünemediği gibi, hiçbir ülke düşünemez bunu. Hububatı yeterli derecede üretmeyen ülke de düşünemez; çünkü temel gıda hangi madde ise, onda kendine belli ölçülerde yeterlilik, her yerde ulusal bir politika olmuştur. Dış ticaret teorisinin dogmatik versiyonuna göre, Türkiye'nin hububat üretimine son verip gıdasını tamamen ABD'den ithalat ile sağlaması gerekir ve eğer siyasi iktidar bunu hedefliyorsa, açıkça çiftçinin karşısına çıksınlar, söylesinler. Bunu sanıyorum vurgulamak lâzım.

Prof. Dr. Oğuz OYAN- Ben de bir şeyi ilave edeyim. Acaba bizim böyle bir politikaya geçmemizde niye Dünya Bankası bu kadar ısrarlı, IMF bu kadar ısrarlı? Galiba orada dikkate almamız gereken şey, gerek Avrupa Birliği, gerekse Amerika Birleşik Devletleri'nde, çok önemli tarımsal ürün fazlaları olduğu. Bunların elden çıkarılması konusunda, kendi üreticilerinden önemli baskılar görüyorlar. Dolayısıyla, yeni mahreçler açmak, yeni pazarları ele geçirmek çok önem taşıyor. Bu bakımdan Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşlar, kendi görevlerini yapıyorlar, gelişmiş kapitalist ülkelerin çıkar-

larını savunuyorlar. Onların çıkarlarını savunmalarına bizim bir itirazımız yok. Ancak bunu ne kadar doğal karşılıyorsak, Türkiye'yi yönetenlerin dış güçlerle çakışan politikalarını o kadar yadırgıyoruz. Biz niye kendi çıkarlarımızı savunmuyoruz? Temel mesele o.

Prof. Dr. Oktar TÜREL- Konuşmacılar Stand-by anlaşması ile ilgili olarak söylenebilecek şeylerin aşağı yukarı tümünü söylediler. Ben de söylediklerinin bende uyandırdığı izlenimlerden hareketle bazı eklemeler yapmaya çalışacağım.

Bütün arkadaşlar stand-by anlaşmasının çok ayrıntılı olduğuna değindiler. Prof. Oyan, bunun, özellikle kamu kesimindeki karar alıcılarının hareket imkânlarını sınırlama arzusundan kaynaklanmış olabileceğine değindi; ancak bunun dışında bir başka neden de var gibi görünüyor. O başka neden de bu anlaşmanın dayanmış olduğu istikrarlandırma ve yeniden büyüme senaryosunun bütün öğeleriyle tasvir edilmesi için gösterilen çaba. Anlaşma, sadece belli performans ölçütlerini sıralayıp, buna egemen olan iktisadi mantığı sezi yoluyla algılamamız için size fırsat bırakmıyor. Programın hem hedeflerini ve diğer sayısal göstergelerini, hem de iktisadi mantığını anlatarak bu anlaşmanın ima ettiği senaryoyu eksiksiz tasvir etmeye çalışıyor. Tabii, bu senaryoyu böyle bir ayrıntı düzeyinde tasvir etmeye çalışıldığında, sadece, Dr. Konukman'ın işaret etmiş olduğu gibi, DPT özel ihtisas komisyonları çalışmalarını, Asgari Ücret Komisyonu'nun kararlarını, v.b. devre dışı bırakmış olmakla kalmıyor, aslında 2000 yılı programını da fiilen devre dışı bırakıyor. Niyet mektubu ve eklerindeki ayrıntılar, bir tümel kamu dengesi ve bir finansal program formu içinde sunulmamış olsa bile, ortaya çıkan şey, aslında, yeni bir programdır. Bu açıdan 2000 yılı programının şimdiden askıya alındığını söylememiz gerek.

Kurumsal düzenlemeler açısından baktığımızda, şu gözlem dile getirilebilir: IMF, geleneksel olarak kamu yönetiminin ve parlamentonun etkinlik alanları içinde saydığımız hususlara tedahül eğilimi içindedir; ama işin aslına bakarsanız, bu tedahül sadece bizim kurumsal yapımız ve kurumlarımızın işleyiş kurallarına değil, IMF'nin kendi kurallarına da aykırı. Eğer, IMF'nin *Articles of Agreement*'na bakarsak, IMF'nin hangi gerekçelere dayanarak özelleştirme, sosyal güvenlik sistemi üzerindeki radikal değişiklikler ve benzeri bir birtakım şeyleri bize telkin ettiğini anlamak güçleşiyor; çünkü IMF'nin, *Articles of Agreement*'tan kaynaklanan yetkileri ve müzakere platfor-

munun, esas itibariyle, ödemeler dengesi kalemlerine ve toplam yurtiçi harcamaları etkileyecek düzenlemelerle sınırlı kalması gerekir. Söz konusu hedef ve büyüklüklere farklı iktisat politikası tercihleri ile ulaşmak mümkündür: ama politika tercihlerini bu ayrıntıda belirterek yeni bir program inşa etmeye kalkmakla, aslında IMF sadece bizim mevzuatımıza tedahül etmekle kalmıyor, kendi mevzuatını da hiçe sayan bir yaklaşım sergilemiş oluyor.

Değinmek istediğim niyetlendiğim ikinci husus IMF destekli istikrarlandırma ve büyüme senaryosunun içerdiği büyük katılıklarla ilgili. Son derece duyarlı varsayımlar üzerine kurulmuş bir yapı ile karşı karşıyayız. Bu duyarlı varsayımların bir grubu, kamu maliyesine ve özelleştirme gelirlerine ilişkin katılıklar getirmektedir. İkinci katılık, para politikası uygulamasında geçmiş yıllarda başvurduğumuz sterilizasyon tedbirlerinin dışlanmasından kaynaklanan bir katılıktır. Üçüncü bir katılık, özellikle küçük girişimlere ve tarım kesimine yapılacak faiz sübvansiyonlarının oldukça kısıtlayıcı kurallara bağlanmasından kaynaklanmaktadır. Son olarak, programın ima ettiği büyük ölçekli gelir transferleri konusundaki katılıklar da anılmaya değer. Niyet mektubu ve diğer belgeler elimize yeni geçtiği için, söz konusu gelir transferlerinin görece büyüklüklerini tahmin etmemizi sağlayacak hesaplamaları henüz yapamadık. Stand-by ile toplumda çok köklü bir gelir transferi mekanizmasının harekete geçirilecek; bu gelir transferlerinin kimden kime yapılacağı da aşağı yukarı belli. Bu transferler, büyük ölçüde rantiyelere yapılacak. Kaynakları ise bir ölçüde örgütsüz emekten, bir ölçüde tarım kesiminden gelecek. Ayrıca kamu kesiminin gelirlerini artırma gereği, eğer dolaylı ve dolaysız vergileri de artırma ihtiyacı ile birlikte düşünülürse, örgütlü emeğin de kayıplı olanlar, yani gelirlerinden bir şeyler ödeyerek bu transfer sürecine katılanlar arasına girdiğini söyleyebiliriz

Dr. Serdar Şahinkaya - Sadece üretim ile ilgisi olmayan faiz alan rantiyeye kesimine mi?

Prof. Dr. Oktar TÜREL- Program uygulamasından çıkar elde edeceği en belirgin kesim olarak bunlar görünüyor. Öte yandan, üretici sermayenin stand-by'dan elde edeceği avantaj veya fırsatlar, ekonominin 1999'daki durgunluktan sonra ne kadar çabuk toparlanabileceği ile ilgili. Ekonomi çabuk toparlanabilirse, bundan sınıai üreticilerin de yararlanması mümkün olabilir; çünkü sınıai üretimde yerli ve it-

hal girdilerdeki fiyat artışları, şu veya bu biçimde, yapay olarak sınırlı tutulmaya çalışılsa ve bazı büyük firma gruplarından "iyi niyet jestleri" gelse de, genel fiyat artış oranı belirli sınırların altına indirilemeyebilir. Doğal olarak bu, kârlar üzerinde olumlu etki yapacak bir gelişmedir.

Değindiğim katılıklar önümüzdeki günlerde önemli sorunlar doğurmaya başlarsa, IMF ile Türkiye'deki ekonomi yönetimi arasında, acaba, müzakereye açık bazı pencereler, ya da müzakere esneklikleri olacak mı, olmayacak mı? Bunu şimdiden kestirmek biraz zor; çünkü, sözgelimi, Prof. Oyan'ın abartılı olduğuna değindiği özelleştirme hâsılatı hedeflerine ulaşamadığı, para politikasını tümüyle rezerv hareketlerine bağlayan taahhütler önemli bir rezerv kanaması önünde ciddi sıkıntılara yol açtığı, hükümet faiz ve tarımdaki destek politikalarını geniş toplum kesimlerine kabul ettirmekte zorlandığı takdirde, IMF ile Türkiye'deki ekonomik yönetim arasında esnek bir müzakere sürecini başlatabilecek miyiz, başlatamayacak mıyız? Onu zaman gösterecek; ama şu anda, Hazine ve Merkez Bankası'na egemen olan yaklaşım önünde, bu hususta çok fazla iyimser olmaya imkân yok. Hazine ve Merkez Bankası şu anda, IMF senaryosundan türetilebilecek bütün mantıki çıkarsamalara angaje olmuş görünüyor.

Son olarak iki hususa değineceğim. Bunlardan biri, büyümenin yeniden başlamasıyla ilgili. Ben de Dr. Konukman'ın görüşüne katılıyorum; bütünü ile ele alındığında bu programın durgunlaştırıcı etkileri, büyümeyi tahrik edici etkilerinden daha ağır basacak gibi görünüyor. Programı tasarlayanların büyümenin canlanabileceği konusundaki varsayımı, faiz hadleri ve enflasyon bekleyişinin denetim altına alınabileceği konusundaki iyimser bekleyişlere dayanıyor. Gerek Sn. Erçel'in konuşmasında, gerekse niyet mektubu metninde, döviz kurunun önceden saptanmasının olası sonuçları, epey iyimser bir biçimde tahmin edilmiş: İlan edilmiş kur çizelgesi risk primini düşürür, faiz hadlerini indirir; faiz hadleri inerse, yatırımlar canlanır; yatırımlar canlanınca, ekonomi canlanır; karar birimleri, ekonominin gidişine güvendikleri sürece, üretimlerini artırır; vs. Bu otomatik uyumlaştırma mekanizmaları, Türkiye koşullarında o kadar düzenli ve pürüzsüz bir şekilde işlemiyor. Büyük bir olasılıkla 2000 yılında büyüme hedeflerinin öngörülen düzeylere varmayacağını, dolayısıyla kamu gelirleri hedefleri açısından da ciddi sıkıntılarla karşılaşılacağını tahmin edebiliriz.

Tarım kesimi konusunda Prof. Oyan ve Dr. Konukman'ın açıklamalarına tümüyle katılıyorum. Ayrıca, Prof. Boratav'ın değindiği noktalar da geçerli ve akılda tutulması gereken şeyler. Yalnız burada önemli bir sorun var: Türkiye, tarım sektöründe fiyat desteklemesi değil, gelir desteklemesi yapmaya daha önce angaje olmuştu. Dünya Ticaret Örgütü'ne hayat veren anlaşma hükümlerine baktığımız zaman, Türkiye'nin esasen bu konuda belirli taahhütlere stand-by'dan çok önce girmeye başladığını görüyoruz. Aradan geçen süre içerisinde bu konuda çok fazla bir mesafe alınmış değil. Stand-by ile Türkiye koşullarında geçerliliği çok tartışmalı bir varsayım daha yapılmış oluyor: İşlevsel bir fiyat desteklemesini beceremeyen bir kamu idaresi, bundan çok daha karmaşık, çok daha arınmış- incelmış bir gelir destekleme mekanizmasını 3 yılda oluşturacak! Bu da, gerçekten "akla ziyan" varsayımlardan bir başkası. Tarım kesimi, bu dar kalıp içinde, büyük bir olasılıkla, çok ciddi rahatsızlıklar çekecek.

Bu konuda bir ek gözlemi de dile getireyim: 20 yıla yakın bir süreden beri, tarım sektöründeki emek verimliliği, aşağı yukarı yılda ortalama yüzde 1 dolayında bir hızla artıyor; bazan verimlilik artışının 1'in altına indiği yıllar, ya da dönemler oluyor. Öte yandan, tarım dışı sektörlerdeki emek verimliliği artışı ise yılda ortalama yüzde 2-3 çevresinde. Bu görel verimlilik farklarını bileşik faiz kuralına göre sürdürürseniz ve şu andaki tarım/tarım dışı ürünler görel fiyatlarının, 1973-1975'deki görel fiyatların az da olsa altında olduğunu hatırlarsanız, görel gelir farklılıklarının kırsal toplum için katlanılması son derece güç eşitsizlikler yarattığını ve yaratacağını baştan düşünmemiz gerek. Tarımsal verimlilik düzeyi bu kadar düşük bir toplumda, dünya fiyatlarını adeta bir etkinlik fetişi olarak ele alıp, Chicago Borsası'na dayalı buğday fiyatı saptamaya çalışmanın ne kadar anlamlı bir şey olduğu da konuyla yakın ilgili arkadaşların takdirine bırakılabilir. Benim hatırlatmak istediğim şeyler bunlar.

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Ben, bir iki genel saptama yaparak, tartışmanın ikinci turunu sizlere intikal ettireyim. Bir kere ben, niyet mektubunda ve Gazi Erçel'in metninde ortaya konulan büyüme hedefi rakamının, bir temenni, bir vitrin özelliği taşıdığını düşünüyorum. Bana göre, programın anayapısında durgunlaştırıcı öğeler ağır basıyor. Veya, programın başarı şansı da durgunluğa dayalı. Çünkü bu program genişleme konjonktürüyle başlarsa, ilk yıldan itibaren cari işlem açığı kontrol dışı büyüyebilir ve programın

bütün güvenilirliği sarsılabilir. Onun için, bana göre programın sahipleri, kontrol edebildikleri tüm değişkenlerde daraltıcı öğeler koymuşlar. Temenni niteliğindeki tüm değişkenlerde, iyimser tahminler yapmışlar. Faizlerde olduğu gibi, ona bağlı canlanma beklentilerinde olacağı gibi. Bu katılıkta bir kamu maliyesi özelliği taşımasaydı, program bazı genişletici unsurlar hakikaten taşırdı. Enflasyon bir miktar düşecek. Geçmiş enflasyona göre belirlenmiş tüm sözleşmelerden yararlananların reel gelirleri artacak ve bu genişleyici katkı yapacaktır. Fakat bu programın kontrol edebildiği gelirler politikası öğeleri ve kamu maliyesi bunu önlüyor. Gelirler politikasında da tahmin edilenden daha fazla kontrole sahip siyasi iktidar, memur maaşlarını, asgari ücreti bağladı, KİT sözleşmelerinde çok katı davranacağını tahmin edebiliriz.

Prof. Dr. Oğuz OYAN- Ben, onu hemen söyleyeyim. Aslında TÜRK-İŞ'in temsil ettiği kitlenin büyük bölümünün kamu toplu iş sözleşmeleri 1999 ve 2000 yıllarını kapsadığı için, 2000 yılını rahat geçirebilecekler, tabii ikinci yılı tekrar müzakereye açmak gibi niyetler yeniden ortaya sürülmezse; ama bunların tutacağını sanmıyoruz. 2000 yılı, kamu toplu iş sözleşmesi yapmış ücretliler açısından gerçekleşmiş enflasyon+yüzde 5 refah payı biçiminde oldu. Oysa şimdiki program tam tersine gelecek enflasyon tahminini esas aldığı ve gelecek enflasyonu da 12 aylık ortalama üzerinden değil, yıl sonu hedefi üzerinden yaptığı için, daha da katmerli bir aldatmaca veya sömürü anlamına geliyor; yahut gelirlerin reel düzeyinin geriletilmesi anlamına geliyor; ancak bir yıl sonra gündeme gelecek izleyen sözleşme döneminin çok zorlu geçeceği anlaşılıyor. Bu konuşmanın yapıldığı sırada asgari ücret müzakereleri sürüyordu. Bugünkü açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, asgari ücrette de 2000 yılı için yüzde 25 hedefinin dayatılmasından vazgeçilmeyecek gibi görünüyor. Bunu bir kerede bile verseler sonuçta 117 milyon TL brüt ediyor. 85 milyon Türk Lirası da net ediyor.

Nazif EKZEN- Niyet mektubunda, benim açımdan dikkati çeken, 3 tane paragraf var. Oraya gelmeden önce, biraz önceki değerlendirmede, "tek hedef olarak enflasyonu hedeflemiş" dedik. Bu arada, yeni bir gelişme, ya da büyüme-kalkınma konusunda, herhangi hiçbir ip ucu olmadığını söyledik; ama Oktar Hoca, kendi içinde belli şeylerin olduğunu bize ima etti. Ben yine, hep ısrarla üzerinde durduğum bir şekilde, kamu kesimi genel dengesinden örnek vermek istiyorum. Şimdi bu 80 stand-by'nin arkasından, o meşhur 85-86 düzenlemelerinden sonra kamu kesiminde, bütçede vergideki dü-

zenlemelerden sonra ve iç borcun bir konjonktür aracı olarak değil de, bir finansman aracı olarak kullanılmaya başlanılmasından sonra, ilk kez 1991 yılının ortasında, Temmuz ayında, kamu tasarrufu negatif oldu. 1991'in Temmuzunda, kamu tasarrufu negatife döndü ve o tarihten bu yana kamu, özel tasarrufları çekmeye başladı. Yurtiçi mali varlıkların kullanımına, aynı dönemde baktığımız zaman, 1988'den 1999'a kadar, banka kredilerinin toplam yurtiçi mali varlıkları içindeki payı, yüzde 72'sini oluşturuyor. Menkul kıymetler ve kamu kesiminin menkul kıymetlerin payı, yüzde 18. Kamu tasarrufunun negatife döndüğü 1991 yılına baktığımızda, banka kredilerinin, toplam yurtiçi mali varlıklar içindeki payı -62 kamu kesiminin kâğıtlarının payı- yüzde 20'ler dolayında ve bugüne geliyorum, hemen arada ki sürece geçiyorum. Banka kredilerinin bugün mali varlıklar içindeki payı yüzde 43, buna karşılık kamu kâğıtlarının payı da, yüzde 49,7. Yani kamu, bütün tasarruf gereksinimini buradan karşılıyor; ve baktığımız zamanda, kaynak tahsis mekanizmasının yönü değişmiş vaziyette; yani kamu, kullandığı bütün tasarrufları 2000'e aldığımız zaman, yani kamu harcanabilir gelirinin de negatife döndüğünü gördüğümüz 2000'i aldığı zaman, bunun ötesinde, cari tüketiminin de önemli bir kısmını, artık özel tasarruflardan karşılamaya başlıyor. Böylece o tasarrufları kamuya tahsis edenler, kamudan başka şeyleri de istiyorlar, başka şeyleri de yönlendiriyorlar. Başka bir anlatımla, siyasi mekanizmayı kullanıyorlar. Şimdi bu açıdan baktığımızda, bu stand-by, bu niyet mektubuyla kamunun önüne getirilen tercihler karşısında, özel kesimin tasarruflarını yeniden kendi kullanabilir hâle gelmesi; yani biraz önce bahsettiğimiz tabloda, yurtiçi mali varlıklarda, özel kesimin bu tasarrufları kendisinin kullanır hale gelmeye başlamasının, belki büyüme üzerinde bir etkisi olacak, ve o yüzde 5,5 olacağı, daha yüksek olacağı söylenen büyümeyi, belki tahrik edecek; ama hangi sektörlerde, hangi projelerde, nelerde? Bu açıdan baktığımızda da, her ne kadar bu faizden doğan bu yeni yatırım tahsislerinin 2000 içinde süreceği ve bunun artık özel kesim tarafından, faiz geliri elde edenler tarafından kullanılarak, ayrıca büyümeye olumlu etki yapağında söylenmekteyse de, bunun hangi yönde gelişeceğinin de hiçbir şekilde -en azından benim görebildiğim kadarıyla- ipuçları ortada değil. O nedenle de burada geçen, 2000 için yüzde 5,5'lük büyüme konusunda, son derece büyük tereddüdüm var.

Onun dışında, 2 noktaya değinmek istiyorum. Bir tanesi, hep ön planda tutulan mali uyum. Baktığımız zaman pek çok şey mali uyumla başlıyor. Mali

uyum için, daha önce de vurgulandı, öncelikle mümkün olduğu kadar yüksek konsolide kamu fazlası, ayrıca, gayri safi milli hâsılanın yüzde 3,5’u düzeyinde, bir özelleştirme geliri bekleniyor. Buna ilave olarak, gayri safi milli hâsılanın yüzde 2,5’u düzeyinde de bir dış kaynak, IMF kaynakları hariç, bir dış borçlanma imkânından bahsediliyor. Bunlar hangi ölçüde gerçekleştirilebilir; çünkü bu yüzde 2,5’lik dış kaynak, buna, deprem harcamaları için sağlanan dış desteğin dahil olduğu söyleniliyor; ama önemli bir şey, 24. paragrafta diyor ki, "diğer gelişmekte olan piyasalara kıyasla kamu sektörü borç kompozisyonunun iç kaynaklara aşırı bağlı olduğunu, düşündüğümüz zaman dış borçlanmayı ek (f) ve (g)’de belirtilen genel üst sınırlar içerisinde (performans kriteri) söz konusu miktarın üzerinde artırmaya çalışacağız" diyor. Yani dış borçlanma konusunda önemli ölçüde, elâstikiyet var. Bu iki noktayı herhangi bir genişletici politikaya, herhangi bir büyümeye yönelik kısıtlar olarak görüyorum. Fakat beni çok rahatsız eden şeylerden bir tanesi, bu ayrıntılı yazılmış metnin, 45. paragrafında geçiyor. O paragrafta, 2000 yılında IMF Mali İşler Bölümü, (Fiscal Affairs Department) Hükümetin talebi üzerine, bir mali şeffaflık raporu hazırlayacaktır. Türkiye’nin, kreditorler nezninde ve finans piyasalarında ki durumunu, olumlu bir biçimde etkileyebilecek olan bu rapor, bu alanda gerçekleştirilecek diğer reformlara temel teşkil edecektir; yani IMF hazırlayacak bu raporu, bütün mali işlemleri denetleyen mali işler bölümü tarafından hazırlanacak bir mali rapor ve eğer bu mali rapor olumlu sinyalleri veriyorsa, uluslararası finans piyasalarına bunlar iletilecek

Dr. Serdar ŞAHİNKAYA- O halde, esas derecelendirmeyi yapacak olan teşkilat IMF’dir diyebilir miyiz?

NAZİF EKZEN- Bu, tabii son derece rahatsız edici. Özellikle Türk kamu maliyesi açısından son derece rahatsız edici. Geçmiş yıllarda Türkiye, erazından bizim hatırladığımız, 1946 dan buyana niyet mektupları yazdı, borç ertelemelerine katıldı. Maliye bürokrasisi, bunların hepsini, son derece başarılı bir şekilde götürdü. 45. paragraftaki bu hükme maliye bürokratları nasıl razı oldular, bunu nasıl kabul ettiler? Bunu anlayabilmek oldukça zor. Ben şimdilik bu turda bu kadarla yetiniyorum.

Dr. Aziz KONUKMAN- Şimdi, bu enflasyon hedefiyle ilgili bir-iki şey söyleyeceğim, ondan sonra kamu maliyesiyle ilgili, bir-iki tespit yapacağım.

Bir hatırlatma yapayım. 7. planın dönem sonu enflasyon hedefi, yüzde 10'du; yani bir plan döneminin yitirildiğini tespit olarak yapalım. Bu çok acı bir şeydir. Düşünün, bir plan dönemi heba edilmiştir. Bize, tekrar bu stand-by' la yüzde 10'luk hedefler gösteriliyor.

Merkez Bankasından birkaç araştırmacı, çok hoşuma giden bir araştırma yapmışlar. Bu, bize yol gösterici bir çalışma. Çalışmanın spatmalarına göre, Toptan eşya fiyatları endeksi, genel olarak Eylül-Aralık döneminde hızlanma eğilimine giriyor. Eylül ayı, Ocak ve Haziran ayları özellikle özel imalat sanayiinde, fiyat ayarlamalarının yapıldığı ay. Altını çizerek söylüyorum. Haziran, Eylül ve Ocak. Burada fiyat ayarlamaları var. Kamu imalat sanayii ise, Temmuz-Eylül dönemi arasında fiyat artışları yapıyor. Merak ettim, ne olmuş bu arada diye, endekslere baktım. Arkadaşlar, ben, özel sektör bunu öngürdüğü gibi fiyatlarını artırır diye bekliyordum; çünkü tekelleşme eğilimi yüksek falan, tam tersine, Hazirandan bu yana, Haziran da dahil; yani Eylül'de dahil, fiyat ayarlamaları son derece sınırlı. Gerekçeleri ne olabilir? diye araştırdım. Gerekçeleri şu: "Durgunluk var, mevcut müşterileri de kaçırmayalım". Anlayış bu. Bu anlayışın örneklerini gazete manşetlerinden de izleme mümkün. Bu özel sektör açısından baskı altına alınmış fiyatlar demektir. Biliyorsunuz, bu programda, özel sektörle ilgili sadece temenni var. Diyor ki: "ey özel sektör merak etme, ben bazı fiyatları ayarlayacağım, senin çok temel girdilerinden birini, döviz kurunu belirli bir bant içinde tutacağım, ücretlere de kamuda müdahale edeceğim. Özel sektör olarak sen de masaya otururken kamuda izlenen ücret politikasına aykırı davranma benim öngördüğüm hedeflere göre hesabını yaparsan, fiyatını da bunları dikkate alarak ayarlarsan, fena olmaz". İlk tepki bugün geldi. Gazetelere bakmışınızdır. Büyük bir çoğunluk "Benim maliyetlerim aldı başını gidiyor. Bunları görmezden gelip de fiyatlarımı hükümetin hedeflediği enflasyon oranına göre ayarlayabilirim" şeklinde tepkilerini dile getiriyor. İlginçtir, bir tek yerden olumlu bir tepki geldi. O da TİSK Başkanı Baydur'dan. Diyor ki: "kâr oranlarına sınırlama getiriniz." İlginç bir öneri Baydur, iş dünyasını temsil ediyor mu? Hakikaten hayrete düştüm. İş adamlarından hiç böyle bir çıkış yoktu. Bir tek ondan geldi; çünkü diyor ki; "sadece ücretlerden fedakarlık olmaz. İşverenin de, kapitalistlerin de bu fedakarlığa katlanması lâzım. Kâr oranlarına, belli sınırlamalar gelmesi gerekir" diyor. Şimdi onu bir tarafa bırakalım.

Bu, şunu gösteriyor. Biz, özel sektörün birikmiş zamlarını, 2000 yılı içerisinde ertelemesini bekleyemeyiz. Böyle bir iyimserlik olursa, bu son derece yanıltıcı olur. Ama şu olursa, ekonomi daralır -ki; daralma ihtimali, hepimizin ittifakla kabul ettiği bir şey- o zaman, hedeflenen enflasyonun üstünde fiyat ayarlamalarını yapmak, belki güç olabilir. Bunu iş yerleri nasıl sürdürebilecek? O zaman iş yerleri çok büyük bir darbe yiyecek. Bunun yapılabilir olup olmayacağını da şu andan kestirmek son derecede güç.

Enflasyon stoku ile ilgili bir bilgi vereyim. Geçen yılın; yani tahminlere göre gidersek, başlangıçta yüzde 35 olarak öngörülen, yıl sonu hedefinin, -Toptan Eşya Fiyat Endeksinden söylüyorum- en az yüzde 55 olma ihtimali var. Son 4 ay da, -kritik ay demiştim ya, zamların yapıldığı aylar- zamlar yapılmadığı halde en az yüzde 55... Zamlar ertelendi, buna rağmen yüzde 55. Hadi bunu son 4 aylık dönemdeki aylık artışların geçen yılın aynı dönemindeki artışların biraz üzerinde olacağı varsayımıyla yüzde 57-60 diyelim. Kaçla başladık? Yüzde 35... Kaçla geliyoruz? Yüzde 57-60. Yüzde 22'lik ya da yüzde 25'lik stokla, 2000 yılına giriyorsunuz. 2000 yılında fiyatlar hiç artmasa, yıl sonu da sıfır olsa, en iyimser tahminle ortalama yüzde 22 ya da yüzde 25'i buluyor. Şimdi bunun zemini yok. Böyle bir varsayımı doğrulayacak, ne politik uzlaşma ortamı var, ne de Türkiye'nin geleneğinde böyle bir şey var. İsrail'de yapılıyor Türkiye'de niçin olması demek zor. Sivil toplum örgütlerine, toplumun çeşitli kesimlerinin temsilcilerine tahammülü olmayan ve böyle bir gelenekten gelen, deminden ifade ettim, özel ihtisas komisyonlarını devre dışı bırakan, Asgari Ücret Komisyonunu devre dışı bırakan bir anlayışın, zaten böyle bir uzlaşma arayışında olması mümkün değil. Dolayısıyla, enflasyonla ilgili programının başarı şansını, düşük büyüme oranı senaryosunda bile toplumsal uzlaşmaların ortada olmaması nedeniyle fazla görmüyorum. Tekelleşme eğilimi de ortadayken; Mark-up fiyatlandırmaya herhangi bir müdahale yapılmadığına, herhangi bir yeni politika önerisi de getirilemediğine göre, enflasyon hedefinin tutturulması çok inandırıcı değildir.

Ama şu mümkün. işçi sınıfı inandırıcı olmayan bu enflasyon hedefine göre ayarlanmış ücret artışlarını kabul etmeye zorlanacak. Büyük bir ihtimalle işçi sınıfına 2001 yılı toplu sözleşmesinde, "kardeşim artık memurlar bunu kabul etti, hadi IMF yakın izleme anlaşmasında biz bunu es geçtik, (biliyorsunuz orada çok açık söyleniyordu: öngörülen enflasyona göre deniliyordu) haydi ona direndiniz, ama bu sefer rövanş bizde. Beklenen enflasyona göre

bu pazarlıkları yapacağız" diyeceklerdir. Dolayısıyla, önümüzde tarım kesimi yanında işçi sınıfını da bekleyen ciddi bir sorun vardır.

Bütçeyle de ilgili bir iki şey söyleyeyim. Gerek Niyet mektubunda olsun gerek diğer yerlerde olsun 1999 yılı bütçe hedefleri ve gerçekleştirmeleri konusunda kamu oyunu çok yanıltan bir şey yapıyorlar. İşte harcamaları alıyorlar, gelirleri alıyorlar, bütçe dengesini alıyorlar. Hedeflerden sapmalar o kadar küçük ki, ben hesaplarını yaptım, sözkonusu kalemlerde sırasıyla yüzde 3,6, yüzde 2,9 ve yüzde 1,8 düzeyinde. Bütün kalemler itibariyle, son yılların en küçük sapmaları; ama bir yanlışlık yapılıyor. Mukayese, 1999'un geçici bütçesinin rakamlarıyla yapılıyor. 1999 yılının kadük olan tasarısının başlangıç hedeflerine göre yaparsak; çünkü o bir nevi, ödenek artışını realize etmiş demektir. Kadük olan bütçenin hemen arkasından geçici bütçe hazırlanınca, biliyorsunuz, kadük bütçe tasarısının başlangıç ödenekleri olağanüstü artırıldı. Faiz ödemeleri için öngörülen kadük bütçede öngörülen rakam, o tarihte tükenmişti. Hemen yükselttiler. Dolayısıyla, şöyle bir izlenim almalıyım. Bak ne güzel, öngörüldüğü gibi bir program çalıştı, denmesin. Kesinlikle, son derece yanıltıcıdır. 1999 yılının kadük olan bütçe teklifinin başlangıç hedefleriyle gidersek, 1999 yılının bütçe hedeflerindeki sapmaların; son yılların en önemli sapmaları olduğu gerçeği ortaya çıkar. Halbuki Niyet mektubunda, 1999 yılı bütçe hedeflerinde fazla bir sapma kaydedilmediği tespiti yapılmaktadır. İlginçtir, IMF de bu tespiti kabul etmiş görünüyor. Orada söyleniyor. "hedeflere uyuldu" diyor. Dolayısıyla, daha önce diğer katılımcıların da tespit ettiği öge olan, mektubun iktisadi yönünden çok siyasi bir nitelik taşıdığı tespiti bir kez daha bu gözlem yardımı ile doğrulanmaktadır. Oysa, geçmiş deneyler göstermektedir ki; IMF bu tür teknik çarpıtmaları farkederek ve o ülkenin sorumlularına hatırlatırdı.

Az önce belirttiğim ikinci noktaya geçmek istiyorum Hükümet bir başka çarpıtma daha yapıyor, o da şudur. Bu tür bir çarpıtmayı 1998'de de becermişlerdi. Önümüzdeki dönemlerde de, bu çarpıtmaya devam edilecektir. 1998 yılında olduğu gibi önümüzdeki yıllarda da hükümetlerin Parlemantoya ek bütçe kanun teklifleriyle gelmeyeceklerine şahit olacağız; çünkü bunun şöyle bir formülünü buldular. Biliyorsunuz, "bütçeden mahsup edilecek ödemeler hesabı" diye, bir hesap var. Bu, hakikaten bürokrasinin bulunduğu bir formüldür. Bütün dünyada da var olan bir hesap türüdür. Ödeneği beklemeden avans veriyorsunuz, harcama yapma yetkisi veriyorsunuz. Çok sınırlı başvurulabilecek bir hesap türü. 1998 yılında ne yapıldı, biliyor musunuz? Faiz

ödemelerinin büyük bir kısmı ödeneğin olup olmadığına bakılmaksızın bu hesaptan yapıldı. Yaptı adam, şakır-şakır ödedi. Ödeneği yok. Ek ödeneye de gidemiyor. Söz vermiş bir sürü yere IMF dahil. Hep böyle makyajlama yapıyor. 1999 Bütçe Kanununda ne yapıldı biliyor musunuz? Oğuz Oyan bilir. Biz bunu yazdık. 1999 Bütçe Kanununa bir ekleme yaptılar. Bir fıkra. 1998'in bu ödenek üstü harcamalarına, tamamlayıcı ödenek verilmesi maddesi getirdiler. Hem de bir fıkrayla. Bir kere bütçe mantığı açısından, bütçe kanun geleneği açısından, tekniği açısından, tam bir rezalet. Hazine, apar topar bir açıklama yaptı. "Yahu, ben çok şeffaf bir şey yaptım aslında" dedi. Haklı. Bir anlamda şeffaf. Daha önceki uygulamalarda, harcamalar o yıl içinde yapılıyor, tamamlayıcı ödeneği bir sonraki yıl veriliyordu. Yani bir yıl önceki yaptığımız ödeneksiz harcamaların ödeneğini, bir sonraki yılda gösteriyordunuz. Şimdi Hazine diyor ki; ben ilk defa, aynı yıl içerisinde yaptım ve dolayısıyla bir şeffaflık getirdim. İyi, güzel; ama sen, Parlamentonun önüne, o ödeneklerle çıktın. Dolayısıyla, bir ek ödenek kanunu çıkarmadan bunu yapmakla bir çeşit "gizli ek ödenek" yöntemi getirmiş oldun. İddiaların aksine bu yol şeffaf olmayan bir bütçe uygulamasıdır... Maalesef muhalefet bunu atladi. "Ekonomide Durum" un son sayısında çıkan makalede de yazdım. Bu hesaplarda ciddi problemler var, bununla uğraşın diye çeşitli yerlerle temasa geçtim. Bundan sonra ne olacak, bakın göreceğiz. Faiz ödemelerinde bir sorun mu var? Filan yerde bir sorun mu var? Kardeşim ödenek yetmedi mi? Sen yap harcamanı. Ben bunu "o" hesaptan ödeyeceğim. Sonunda da bir fıkra, bir düzenleme yapacağım, fıkrayla bütçe kanununa ekleyeceğim ve bu işi tamamlayacağım.

Geçici bütçede bir numara daha yaptılar. Personel ödemelerinin, ödenek üzeri olanlarını, geçici bütçenin sözü edilen fıkrasının kapsamına aldılar - bu kadük olan 1999 tasarısında yoktu-, bu inanılmaz bir şey. Böylece, faiz ve personel kalemlerinde gerçekleşen ödenek üstü harcamalar meşrulaştırıldı. Bu, Parlamentonun yetkisinin, bir yasa hazırlayıcısının yetkisinin gaspı demektir ve üstelik Parlamento bunda rol almıştır. Yani bu fıkrayı onaylamıştır. Kimi kime şikayet ediyoruz; o da ayrı. Kendisinin verdiği izin dışında yapılmış bir ödemeye, ek bütçe kanunu çıkarmadan tekrar kendisi onay vermiştir. Bu demokratik geleneklerle bağdaşmayan tuhaf bir durum olarak mütalaa edilmelidir.

Çok daha acıklı bir şey daha var. Sayıştay ilk kez, devletin borçlarının bilinemediğini gerekçe göstererek Hazine Hesapları ve Dış Borçları için olumsuz bir genel uygunluk bildirimini vermiştir; gerçi Sayıştay son üç yıldır dev-

letin kamu borçların ben bilemiyorum diyordu. Ancak bu tespitler hep Sayıştay'ın TBMM' ne sunduğu raporların eklerinde yer alıyordu. İlk kez, kesin hesap kanun tasarısında yer alan Hazine Hesapları ve Dış Borçları için genel uygunluk bildirimini verilmemiştir ve 3 yıldır da kesin hesap kanun tasarıları, dış borç tutarını gösteren ilgili madde düşülerek kanunlaşmakta yani eksik kanunlaşmaktadır. O madde bölümü hariç, kesin hesap aklanıyor. Türkiye Büyük Millet Meclisi, devletin ne kadar borcunu olduğunu bilmeden, kesin hesapları aklıyor arkadaşlar. Bu klinik bir vaka.

İkinci bir olay çok daha acıklı bence. Sayıştay, ödenek üstü harcamaları ile ilgili uyarıyı, son derece nazik bir üslupla dile getiriyor. Sayıştay, TBMM'ne sunduğu genel uygunluk bildirimlerinde geleneksel hale gelen şu ifadeyi her seferinde tekrarlıyor: "şu kadar ödenek üstü harcama vardır, bunların bir kısmı yasalarla izah edilemeyen ödenek üstü harcamalardır". Cümle aynen böyle. "Yasalarla izah edilemeyen ödenek üstü harcama". Aynı metinlerde bu ifadenin hemen arkasından ekleniyor: "Bunu onaylayıp, onaylamamak Yüce Meclisin takdirindedir". Yüce Meclis, nasıl bir takdir yetkisiyse, her seferinde bunları onaylıyor. Ve üstelik çok kısa süren bir müzakere sonucunda. Parlamento böylece bütçeyi kendi adına denetlemekle görevli bir kuruluşun son derece önemli olan bulgularına kayıtsız kalmaktadır. Ancak bu durum Plan ve Bütçe Komisyonunda bir kısım milletvekilini rahatsız etmiş olmalı ki 1996 yılında anılan Komisyonda ödenek üstü harcamalar olduğunda ne tür bir tavır gösterileceği bir karara dönüştürülmüştür. Komisyonun, sözkonusu kararında "bundan sonra kesin hesap tasarısı önümüze geldiğinde Sayıştay'da yasalarla açıklanmayan ödenek üstü harcama tespiti yaparsa söz veriyoruz, milletvekilleri olarak, Komisyon olarak da bir tavsiye kararı alıyoruz bundan sonra bunlara onay vermeyeceğiz" denilmektedir.

Maalesef, o onaya ve ilkesel karara rağmen ve bu karara katılanlar, hemen akabinde gelen ilgili yılın bütçe kesin hesap kanun tasarısının görüşülmesi sırasında, bahse konu kararlarını görmezlikten gelmişlerdir. Yani, yasalarla izah edilemeyen ödenek üstü harcamalara onay vermişlerdir. Parلمانonun, kendi yetkilerini icraya bırakmasıyla - borçlanma yetkisi dahil bir çok yetki- bütçe kanun metinleri tamamıyla icranın niyetlerini açıklayan, belgelere dönüşmüştür.

Parlamento kendi bütçesini yapamaz hale gelmiştir. Kendi bütçesi üzerindeki denetimini yitirmiştir. 2000 yılında, bu konuda umut var gözükmemek-

tedir. Bir tek, umutlu bir gelişme olmuştur. O da fonlarla ilgili. İlk defa, Plan ve Bütçe Komisyonunda bir ekleme yapılmış, 29/e Maddesi. Daha önce 2000 bütçe tasarısında bu yoktu. 29/e Maddesi diyor ki, bazı fonların tasfiyesi için şunlar-şunlar yetkilidir; fakat çok ilginçtir, şu-şu-şu kuruluşlar yetkilidir; ama stand-by'da bunların hepsini tasfiye edeceğim diyor. "Şöyle" yapacağım deyip, bütçe kanununda tespit edilen yetkililerin müzakeresini bile devre dışı bırakıyor; yani bunlar daha oturacaklar, nelerin tasfiye edileceğine karar verecekler. Stand-by da diyor ki, açık-açık, şunlar-şunlar tasfiye edilecek diyor. Daha yeni çıkan, henüz matbaaya bile yeni verilmiş bir kanunu, yetkili kurumlarını atlayarak, kendi çıkarttığı kanunu bile uygulamayan bir hükümetle karşı karşıyayız. Ciddi bir hukuki sorun var. Üstelik, Stand-by'da yapılacağı belirtilen fon tasfiyeleri yasa marifetiyle yapılmaz durumunda iken bu konuda bir taahhütte bulunulması Parlamentonun iradesine ipotek koymak anlamına gelir.

Daha da acıklısı; Oktar Hoca, çok güzel belirtti. 2000 yılı programını açın, Stand-by'ı açın, 2000 yılı programıyla, stand-by'ı mukayese ettiğinizde, ne gözüktüyor biliyor musunuz? Stand-by'ın 1. yılı 8. Planın birinci yılı gibi gözüktüyor. Oluşturulan Özel İhtisas Komisyonlarında tartışılan konulara baktığınızda aynen şunu görürsünüz. 2000 yılı programı, stand-by'a göre, 8. planın 1. yılı. Stand-by'ın hedefleri ile DPT'nin 2000 Programının hedefleri tamamıyla farklı. Stand-by'ın 2000 yılı programı tamamıyla farklı bir projeksiyona dayalı demek ki kafalarında 2001 yılında uygulamaya koyulacak 8. Planın başlangıç yılını 2000 yılına kaydirmişler, Çok açık ve net. Teşekkür ediyorum hocam.

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Fiyat hareketleriyle ilgili olarak hatırlatmakta yarar var. 2000 yılı içinde nominal kur sepetinin yüzde 20 oranında artacağı hedefleniyor. Bu kur hedefinin tutturulma olasılığı çok kuvvetli. Ancak, genel fiyat düzeyinin, bu kur hedefinin üstünde seyredeceği kesindir; çünkü bir ekonomide, ticaret konusu olmayan sektörler çok geniştir. İkincisi, başta ücretler olmak üzere, faktör gelirlerinin oluşturan fiyatın buraya uyması için, hiçbir neden yoktur. Hükümetin kontrol edebileceği değişkenler vardır; ama işte demin de tartıştık, ücretlerin önemlice bir bölümü, daha belirlenmemiştir ve daha pek çok fiyat da, ticaret dışıdır. Dolayısıyla hepimiz biliyoruz ki, genel fiyat hareketleri bunun üstünde seyredecektir. Bilinmeyen nokta, yaklaşmanın veya kopukluğun ne kadar fazla olacağı. Genel deneyimler

bize, kurun aşırı değerlenmesi anlamına gelen genel fiyat seviyesiyle, kur hareketleri arasındaki kopukluğun bir hayli süreceğini, kronik hale gelebileceği ve onun da sonuçlarının, ciddi bir şekilde ödemeler dengesine ve kaynak tahsisine yansıtacağı şeklinde.

Nazif EKZEN- Bir tereddütüm var. Acaba, IMF'in ve Dünya Bankasının fiyat göstergesi olarak aldığı, toptan eşya fiyatları endeksi midir? Yoksa bu kamu kâğıtlarındaki faiz midir? Bana öyle geliyor ki, sanki onların esas aldıkları gösterge, faiz oranları ve onların dertleri onunla.

Prof. Dr. Oğuz OYAN- Burada Aziz'in açtığı, Korkut Hocanın tamamladığı ve Nazif'in başka bir boyuta taşıdığı konu var. Doğrusu, her halükarda, eğer sadece enflasyon meselesini alırsak, orada fiyatlar genel düzeyinin döviz çıpasının hareketlerine tamamen bağımlı kalması gibi bir beklenti içinde olamıyoruz. Gerek enflasyon stoku ve gerekse bastırılmış fiyatlarla girdiğimiz için olumsuz beklentilerimiz var. Üstelik de son Aralık ayının fiyat düzeyi yüksek çıkacağı için 2000'e devreden enflasyonu daha da artıracak etkiler oluşacak. Bu nedenle, enflasyon hedeflerinin tutmayacağı konusunda, aslında hemfikir olabiliriz gibi gözüküyor.

Şimdi niyet mektubunda istikrar programı 3 ana unsurdan oluşmuş olarak tanımlanıyor. Bir tanesi, biraz önce de herkesin bahsettiği, kamu sektörünün temel fazlasının artırılması diyor. İkincisi yapısal reformlar diyor. Üçüncüsü de, gelir politikalarıyla desteklenen, sıkı döviz kuru taahhütleri diyor. Şimdi aslında, bu döviz kuru taahhütlerini geçiyorum; fakat tabii orada, bütün konuşmalarımızın arkasında, Türkiye'deki büyümeyi ne destekleyecek gibi sorular da hep var. Bu aşırı değerlenmiş Türk Lirası politikası koşullarında dış talepte bir azalmayı göze alıyoruz demektir. Burada tek sunduğumuz şey, ihracatçıya, işte sizin kredi faizleriniz düştü, enflasyon düşüyor, dolayısıyla maliyetleriniz düşecek, buyurun, daha iyi koşullarda siz aşırı değerli TL problemini telafi edeceksiniz diyoruz. Bu arada Eximbank kredileri de veriyoruz. Ancak Eximbank kredileri, toplam rakama baktığımız zaman çok küçük miktarlar aslında. Bunlarla aslında dış talebin canlanması mümkün değil. Dış talep açısından sorun sürecektir.

İç talep üzerine de baskı geldiği çok açık. Belki şunları da sorabiliriz: Türkiye'de tarımsal üreticiler ve ücretli kesimler gibi talebin iki ana ögesi dışında kalan kesimlerin iç talepteki rolü nedir? Reel faizlerin yüksek marjları do-

layısıyla ellerine önemli imkânlar geçecek olan, gelir transferinden yararlanacak olan kesimlerin, marjinal tüketim eğilimi nedir? Yani bunlar, ellerine geçen gelirin, ne kadarını harcamaya dönüştürüyorlar? Eğer bunlar daha çok tasarrufçu kesimlerse, galiba o zaman büyümeye yönelik aşırı iyimser bir beklenti var. Tabii, düşen faizler yatırımları ne derece uyarır meselesi, hep talep ilişkili olarak yanıtlanmalı. Talebi görmeyen bir sanayici, ya da bir yatırımcı, acaba yatırıma uyarılmış olacak mı? Ne dış talep, ne iç talep açısından uyarılmayan yatırımcı/girişimci, acaba yeni yatırımlara girer mi, faaliyetlerini genişletir mi gibi temel sorular var ortada.

Tabii bir başka mesele , Türkiye'deki bugünkü istikrarsızlık çerçevesinin hep bir kamu maliyesi krizi olarak sunulması. Bu kamu maliyesi krizi mi sadece; yoksa Türkiye'de sermayenin krizinin, kamu üzerinden aşılması meselesi mi? Yani bu, belki buradaki herkesin bildiği bir konu; ama çok fazla da tartışılmıyor kamuoyunda ve olay hep sadece basiretsiz yönetim olarak anlaşılıyor ya da anlaşılması isteniyor. Kuşkusuz bu yönü yok değildir. Biz deminden beri, Nazif'in de belirttiği gibi, daha 10 yıl öncesinden, bütün bu krizin ortaya çıkacağını söylüyorduk. Bunları hiç kimse bilmiyor muydu? Sadece biz mi biliyorduk? Hayır. Bunu söylemek mümkün değil. En azından teknokratların, sermayenin bazı kesimlerinin bu işi büyük ölçüde sezdiğini söyleyebiliriz.

Aslında burada, Türkiye'deki sistemin çalışma düzeneğinde, hele son yıllara baktığımızda, ciddi bir çarpılma var. Düşük değerlendirme sorunlarını devletin üzerinden aşmaya yönelik, kuşkusuz birbirini besleyen bir süreç var. İşte, son 500 büyük firmanın kârlarının bileşimine baktığımız zaman, yüzde 87'sinin faaliyet dışı alandan geldiği görülüyor. İkinci 500 büyük firmanınki, daha çarpıcı bir örnek: Bunların faaliyet dışı alandan yani büyük ölçüde devlete borç vererek elde ettikleri bu faaliyet dışı kârların toplam kârlarının yüzde 127'si gibi büyüklüğe erişmesi, aslında bu gelirler olmasaydı bunların zarar etmekte olduğunu gösteriyor. Dolayısıyla bunların, kendi zararlarını, kendi faaliyet alanlarından kaynaklanan zararlarını, devletin borçlanma politikası üzerinden kâra dönüştürdükleri anlaşılıyor. Bu, esas itibarıyla, mali sistem için de doğru. Gazi Erçel, bunu bizzat söyledi: Mali sistem, bu devletin aktarma mekanizması olmasa -mali sistem dönüştürme işlevi de yapmadığı için- kesinlikle çok daha büyük zarar ve yıkıntı altında kalacaktı dedi; yani

Türkiye’de devlet, tam bir baba. Devlet; bütün bir sermaye kesimini ve bu arada çökmeye mahkum bir mali sistemi besliyor. Şimdi, birdenbire, bundan vazgeçiyor, elini çekiyor.

Burada hemen, kamu bankaları meselesine girmek lazım. Türkiye’de mali sistem aslında, sadece özel ayağıyla sıkıntıda değil. Bakın, bu niyet mektubu içinde açıkça şu söyleniyor. Ziraat ve Halk Bankası özelleştirilecek deniliyor. Bunların görev zararlarının yüzde 15’i, faiz geliri getiren, menkul hizmetlere dönüştürülecek deniliyor. Kalan bölümlere yani yüzde 85’ine çok az faiz ödenecek, zamanla tasfiye edilecek deniyor. Şimdi, bunu bu bankalar taşıyabilecek mi gibi bir sorun var. Kuşkusuz, deminden beri konuşulanlar arasında benim de belirttiğim gibi, Ziraat Bankasının görev zararı olarak gösterilen kalemler görev zararı falan değil tamamen, Ziraat Bankasının yönetimiyle de ilgili sorunları da içeren zaafiyetlerden kaynaklanmaktadır. Halk Bankası için de, benzer şeyler söyleyebiliriz. Bu durumda bu bankalar "görev zararları" denilen kalemin büyük bölümünün düşük faize bağlanmasını acaba nasıl tolere edebilecekler? Yani bu sistemi nasıl çözeceğiz?

Emlak Bankasıyla ilgili, son bir operasyonu söyleyeyim. Belki görmemişsinizdir. Bugün (29 Aralık 1999) Resmi Gazetede yayınlandı. Konut edindirme yardımı (KEY) tasfiye edildi. Dolayısıyla programın bütünü henüz ortaya çıkmış değil derken bunları da kastediyordum. Konut edindirme yardımı, bu gün tasfiye edildi ve bu tasfiye, Haziran ayında çıkmış, depremle ilgili bir yetki yasasına dayanılarak yapıldı. Bu yasa, 4452 Sayılı Yetki Yasasıdır. Bu yetki yasası sadece depremle ilgilidir. Oysa burada, bu çıkan 6 maddelik yasanın, sadece 2 maddesi depremle ilgili hüküm içeriyor, 2 ve 3 üncü maddeleri. 1 ile 4 içermiyor. Bu fonun tasfiyesi, bu yetki yasasıyla mümkün değildir. Anayasa Mahkemesine gidilirse, dönebilir; ama işin daha tuhaf yerleri var. Konut Edindirme Yardımının bütün birikimleri karşılığında Emlak Bankası’na ait gayrimenkuller Emlak Konut A.Ş.’ye aktarılacak ve bunun karşılığında hak sahiplerine, başvuruları üzerine -başvurmazsa o hakkını kaybedecek- payları oranında hisse senedi verilecek deniliyor. Ne senedi? Gayri menkuller üzerinden bir gayrimenkul yatırım ortaklığı senedi. Bu, yeni bir konsolidasyon oluyor. Bu konsolidasyon, bizim sırtımızdan gerçekleşen bir konsolidasyon. Konut edindirme yardımını emekliler, emekli olurken alamıyor. Tasarruf teşviklerini alıyor. Demek ki bu operasyon, emeklileri de kap-

sayan bir konsolidasyondur. Bunlar tam gece yarısı baskını kanunları. Şimdi ki beklentim, Zorunlu Tasarruf Fonundaki birikimlerin bir şekilde konsolide edilmesine yönelik operasyondur.

Şimdi burada söylemek istediğim şu; Türkiye’de mali sisteme ilişkin operasyonlar bitmemiştir. Özellikle kamu bankalarıyla ilişkili operasyonlar gündemdedir ve galiba sistemin çürük elması da, esas olarak burada. Bu program, niye sırf enflasyon hedefli gibi ortaya çıktı? Aslında, bütün bunları çok fazla öne çıkarıp, zihinleri bulandırmak da galiba istemiyorlar. Türkiye’de, aslında normal çalışma düzeneğini kaybetmiş bir mali sistemle karşı karşıyayız. Çok büyük tahribatlar yapabilecek bir noktadayız sanki. Bu arada demek ki, yapısal reformlar arasında, mali sisteme dönük olanların devamı var.

Yapısal reformlarda başka şeylere değindik: Sosyal güvenlikte bir özel yaşlılık sigortası gündemdedir. Bir kere, sağlık sigortası ile yaşlılık sigortasını ayırıp, SSK’yı 2 ayağa getirmek ve özel emeklilik fonları uygulamasına geçmek gibi niyetler zaten vardı. Bu günlerde, Çalışma Bakanının bu konudaki demeçleri, SSK hastaneleri teftişleri ve anti-SSK kamuoyu oluşturma çabaları kesinlikle maksatsız değildir.

Fonlarla ilgili de bir-iki şey söyleyeyim. Aslında niyet mektubunda çok fazla ayrıntı yok; ama belki not düşmek açısından uygun olur: 1992 yılının ilk 3 ayında, bütün fonların tasfiyesi üzerinde ayrıntılı çalışarak 3 ayımızı verdik ve bir fon tasfiye programı hazırladık. 1992 yılında, fonlar açısından bugünkü sorunlar görülüyordu. Bugün Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğündeki yetkililerle konuşunuz, şunu söyleyeceklerdir: "Bu fonları bütçeye aldık. Keşke almasaydık, daha kötü oldu" diyeceklerdir. Şimdi biz bunu 1992’de esasen söylemiştik. Bütçeye zaten tam alınamıyordu; gerçek bir bütçeleştirme yapılamıyordu. Bu fonların mevzuatını tasfiye etmiyorsunuz. Gelirlerini bütçede gösterip, tekrar gidere aktarıyorsunuz. Bunlar, gene mali disiplin içinde değil; çünkü denetimlerine Sayıştay gene karışmıyor. Böyle bir yapı. Bütçe içinde gözüküyor; ama gene bütçenin mali denetim prosedürüne tabi değil. Dolayısıyla, şimdi bu tasfiye meselesi. 1992 yılında bizim söylediklerimizin tekrarı gibidir; şimdi IMF söylediği için yapacaklar. Bu inanılmaz ama alışıldık bir olay. Yani bizim adımız George, ya da bir başka bir şey olmadığı için, dinlenmiyor. IMF de 1992’de söylese, o zaman belki gene dinlenmeyecekti; çünkü bir de iyice duvara toslamamız gerekiyor. Sonuçta ken-

di evimize çeki düzen vermeyi hep dıştan birilerinin dayatmasıyla yapmak gibi kötü alışkanlıklar edinmekle kalmıyoruz, giderek Türkiye’de teslimiyetçi anlayışları da besleyen süreçleri sürekli kılmış oluyoruz. Bunun, bağımsız karar alma perspektiflerinin yitirilmesine götüren çok kritik bir süreç olduğunu düşünüyorum.

Türkiye’de aslında insanlar giderek, seçilmiş iktidarların ülkeyi, ekonomiyi yönetemez duruma gelmesini, kanıksamış durumdalar. Bakınız, Türkiye dışı açılma politikalarının 1946 sonrasına bakın, 1958’de duvara tosladı, 1980 sonrasındaki bu dışı açılma politikası sonrasında, 1999’da gene duvara tosladı; yani sonuçta bu ülkenin yurttaşı, bu ülkenin yöneticileri, "biz bu ülkeyi yönetemiyoruz" diyorlar yada bunu kanıksıyorlar. Dışı açılma politikaları gündeme gelince ülkeyi özellikle yönetemez duruma geliyorlar. Galiba Türkiye’nin, toplumun, bu ayıptan da kurtarılması gerekiyor.

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Öyle anlaşılıyor ki stand-by Merkez Bankasına ilişkin çok katı başarı ölçütleri, performans kriterleri koymuş; fakat kamu maliyesindeki kaçakları kavrayamamış. Dolayısıyla stand-by’ın, belki yumuşak karnı da o olabilir; ama sonunda uyanırlar, onda da devreye girecekler sanıyorum.

Prof. Dr. Oktar TÜREL- Ben tartışmayı Prof. Oyan’ın bıraktığı noktadan sürdürmek istiyorum. Türkiye’de biz aşağı yukarı 15 yılı aşkın bir süredir (kısa dönemli şok tedavisi paketlerini hesaba katmazsak) enflasyonu adım-adım, eski deyimle "tedrici" olarak düşürme amaçlı programlar izlemeye çalıştık. Bu programlarla istikrarı sağlayamadık; üstelik ataletten kaynaklanan bir enflasyon tortusu oluşmasını da önleyemedik. Gerekli mali uyumu da gerçekleştiremedik, kamu maliyesine çeki düzen veremedik ve sonuçta Stand-by’ı kotaran dış kuruluşlar ve temsilcileri Türkiye’deki kamu yöneticilerine, "siz bu işi beceremediniz; artık değişik bir modelle başlıyoruz" dediler. Bu model, "tedrici" diyebileceğimiz güzergâhta seyreden ve iktisat politikalarının uygulanmasında kamu otoritesine iradi manevra imkânları bırakan geçmiş politikalarından vazgeçerek, değişik bir güzergâha girme koşulunu öngörmekteydi. Bu olgu kamu yönetimimize Prof. Oyan’ın sözünü ettiği rahatsızlığı da birlikte getiriyor; Türkiye’de kamu yönetiminin güvenilemez, kendisine yetki ve manevra alanı verilmemesi gerekli bir aygıt olduğu inancını pekiştiriyor. Stand-by hükümlerinin çoğu gelip geçicidir, ancak kamuoyuna da yayılan, hatta kamu yönetiminde de kendisine bazı destekler bulan bu son

derece yanlış ve tehlikeli eğilimler dolayısıyla kamu iktisadi yönetimi manevra alanlarını tümünden yitirerek işlevsizleşebilir. Aynı konunun uzantısında kamu maliyesindeki şeffaflık sorununa gelebiliriz: Yıllardan beri Prof. Oyan'ın ve benzer düşünceleri dile getiren arkadaşların ısrarla vurguladıkları mali disiplin ihtiyacı şimdi IMF tarafından önümüze getiriliyor. Tabii mali disiplin fikrine Prof. Oyan'ın ve bizlerin karşı çıkması beklenemez; ne var ki mali disiplin önerileriyle beraber, bir vesayet profili de giriyor işin içine. Bu gözlemim daha önce değindiğim noktaya bağlanıyor; çünkü kamu idaresi, eğer hiçbir kararına güvenilemez ve iradi karar alması mümkün olduğu kadar engellenmesi gereken bir aygıtısa, o zaman, uluslararası kuruluşlar böyle bir aygıtı vesayet altına almak isteyeceklerdir.

Dolayısıyla, "biz adam olmayız, bize kısıtlar getirin!" anlayışından, gerek kamu yönetiminin, gerekse toplumda iktisat ile ilgilenen insanların bir an önce uzaklaşması bence zorunlu.

Değineceğim ikinci konu; benim dile getirdiğim "acaba müzakereye açık bazı pencereler bulunabilir mi?" sorusuna Sn. Ekzen'in yönelttiği bir eleştiri ile ilgili. Aslında, programda, böylesi müzakereye açık pencerelerin hemen hemen hiç mevcut olmadığı söylenebilir: Stand-by'da bir sürü performans ölçütü var, bunların yanında, performans ölçütü olmamakla beraber, "yol gösterici" sayılabilecek bir yığın gösterge, tahmin, v.b. de var; yani program, tabii caizse, "aşırı belirlenmiş" bir program. Emin olabilirsiniz ki, böyle aşırı belirlenmiş bir program, çok kısa süre sonra hedeflerine uyma açısından, ciddi sıkıntılar getirmeye başlar. Bu vesile ile programın yeni tanımladığı konsolide kamu kesimi bağlamına, yerel yönetimler ve özellikle belediyeler gibi, harcama disiplini bakımından çok zayıf birimlerin katılmamış olmasını da gözönünde bulundurmalıyız. Böylesi koşullarda, IMF'nin performans ölçütleri ve diğer göstergelere şeklen uyulamayacağı anlaşıldığında (ki benim tahminim ilk 3 aydan sonra bu sapma eğilimlerinin çok belirgin hale geleceğidir), IMF ve Türkiye'deki muhatapları için ortaya iki seçenek çıkıyor. Ya IMF stand-by'ın sürdürülmesini sağlamak üzere yeni koşullarla devreye girecek ve belli konulardaki hedeften sapmaları yeni bazı kayıtlar/kısıtlar getirerek telafi etmeye çalışacaktır; yani program sürdükçe durmadan revize edilen, ama kapsamı genişleyen hedeflerle karşı karşıya kalabiliriz. İkinci bir yaklaşım da geçmişte ve özellikle Özal yönetimlerinde, Dünya Bankası'nın ve IMF'nin yapageldiği bir uygulamaya başvurmaktır: Tek tek performans

ölçütleri tutmamış olsa bile, "Türkiye'nin performansı genelde olumludur" diye bir değerlendirme üzerinde mutabakata vararak stand-by'ı sürdürmek. IMF bir müzakere stratejisi olarak Türkiye'deki muhataplarına bu ikinci olasılığın kesinlikle düşünülmediği izlenimini vermeye çalıştı. Ancak uygulamada, 3-4 ay sonra, bazı performans ölçütlerine uyulmasının mümkün olamayacağı açığa çıktığı zaman IMF'nin nasıl bir tavır izleyeceği, şu anda bana çok net görünmüyor.

Prof. Oyan'ın değindiği bir noktaya ben de kısaca değinmek istiyorum. İster konut edindirme yardımı olsun, ister tasarrufu teşvik türündeki kesenekler ve benzerleri olsun, bunların önümüzdeki günlerde hoyratça budandığını göreceğiz; yaşadığımız mali kriz, aslında sermayenin birikim krizi ile üst üste geliyor denilebilir; ama ortada mali bir kriz olduğu da muhakkak. Hükümet bu mali krizi aşmaya çalışırken, büyük bir olasılıkla, bu tür fonlar veya keseneklerle ilgili olarak gayet sert tedbirler alacak ve yasal ve moral kaygılara fazla aldırış etmeden bunları uygulayacak.

Son olarak, para politikasıyla ilgili bir noktaya değineyim. Para politikası, Prof. Boratav'ın da değindiği gibi, akıl almaz bir şekilde kısıtlanmış görünüyor. Prof. Boratav saptamalarında haklıdır; IMF görevlileri muhtemelen fiskal sistemimizin girdisini-çıkıtısını iyi bilemediler; parasal iktisada yatkınlıkları dolayısıyla, Merkez Bankası hesaplarını daha kolay çözdüler.

Buna Merkez Bankası'nın IMF'nin öngördüğü iktisadi felsefeye paralel bir anlayışta olmasını da ekleyebiliriz. Başka bir deyişle IMF-Merkez Bankası işbirliği, muhtemelen çok üst düzeylerdeki mutabakatlarla yürüdü. Bu ister istemez akla şöyle bir soruyu getiriyor: Acaba biz para politikasında Merkez Bankası'nın iradi politika uygulamalarını hemen hemen ortadan kaldıran bir katılığa angaje olmalı mıydık? Döviz kuru eşelleri, üzerinde mutabık kaldığı gibi, önceden belirlenseydi, ancak özellikle para politikasının uygulanmasında ve Merkez Bankası parası yaratılmasında acaba Merkez Bankası'na biraz daha manevra imkânı tanıyan bir düzenlemeye gitse idik daha iyi olmaz mı idi? Örneğin Türk Lirası aktifler edinimindeki limitleri biraz daha esneterek, gerektiğinde Türk Lirası aktiflerinin belirli ölçülerde artabileceğini öngörerek, hiç değilse olası faiz şoklarını hafifletemez miydik? Bu sorular bana hâlâ cevaplanmamış sorular gibi görünüyor ve temelde daha önce değindiğim önyargıya bağlanıyor: IMF'ye göre Türk kamu iktisadi yönetimi,

sabıkalı bir yönetimdir. Kendisine verilen iradi yetkileri lâıyıkı ile kullanamaz, geçmişte de doğru dürüst kullanmamış ve özellikle, uyum gösterici (accommodating) bir para politikasına yönelmiştir. Dolayısıyla, Merkez Bankası'nın yurtiçi aktifler edinimindeki bütün kanallar kapatılmalıdır. Bu sava egemen olan mantığı anlamak kolay olmakla beraber, söz konusu uygulamanın faiz hadleri üzerinde arzu edilmeyen, çok büyük yansımaları olabilir. Özellikle dış kaynak giriş ve çıkışlarında öngörülmeıen bazı şoklar ortaya çıktığında, bütün bu şokların yükünü faiz hadleri çekecek ki, buna karşı Merkez Bankası'nın hiçbir savunma mekanizması yok; yani Merkez Bankası, kendi iradi karar alanını daraltmayı kabul ederek bence önemli bir risk altına girmiş durumda. Bu risk, sadece belli birtakım hedeflerin Sn. Erçel tarafından deklare ve taahhüt edilmesiyle sınırlı olan kişisel bir risk değil. Daha büyük bir risk var ortada. O da, Merkez Bankası'nın bazı iradi karar alma imkânlarından bilerek vazgeçmiş olmasında yatıyor; bu kanımca epey sıkıntı doğuracak.

Prof. Dr. Oğuz OYAN- Bu döviz kuruna ilişkin çıpa, esas itibariyle, kamu kesiminin zorunlu uyacağı bir aylık sabit kur politikası olacak. Peki piyasaların tepkisi; yani bütün bu söylediklerinin arkasında o var, piyasalar bu döviz kuruna nasıl bir tepki verecekler? Yani enflasyon yukarıda kalırken, döviz kuru aşağıda giderken, bu arada faiz haddi piyasalara, dalgalanmaya bırakılmışken, acaba nasıl tepki verecek? İş bir kol güreşine gidebilir mi?

Prof. Dr. Oktar TÜREL- Yakın geçmişte faiz hadlerinin hedeflenen denge büyüklüklerini üstten vurduğu ya da alttan vurduğu örneklerle çok sık karşılaştık. Şimdi, son birkaç haftadır faiz hadlerinin, özellikle bir yıla yakın vadeli kamu kâğıtlarındaki faiz hadlerinin, denge düzeyi altından vurulduğuna tanık oluyoruz; yani nominal faiz hadlerinin yüzde 150'lere varması ne kadar büyük bir aşırılıksa, bir yıla yakın vadeli kâğıtların, şu anda yüzde 30-40 çevresindeki yıllık nominal faiz üzerinden müşteri bulması da, karşı uçtaki büyük iyimserlik ve aşırılık. Keza, Vakıflar Bankası ve benzeri birtakım bankaların, belki toplamış oldukları fonları ne yapacaklarını bilememelerinden ötürü, ya tüketici kredisine, ya da uzun vadeli konut kredisine saldırımları yine aynı olguyu akla getiriyor: Faiz haddi hedefini üstten vurmak yerine, alttan da vurabiliriz. Denge arayışı süreci, büyük istikrarsızlıklara gebedir; yani bir aşırılıktan, bir başka aşırılığa savrulabiliriz ve Merkez Bankası'nın yurtiçi aktifler edinimi ile para yaratma imkânlarından tümünden vazgeçmiş olması,

ilerde çok arayacağımız, eksikliğine çok üzüleceğimiz bir politika aracı haline gelebilir.

Prof. Dr. Oğuz OYAN- Bu konu, aslında az açtığımız bir konu olduğu için, ben bir saptama yapmaya çalıştım. Bu arada, Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Recep Önal'ın, zaten fonlar borsaya doğru fazlaca yönelmişken, "koşun, borsaya gidin, orada kazanç var, reel ekonomidir, oraya gittikçe reel ekonomiyi fonlamış olursunuz, güzel, çok iyi" diyerek, yatırımcıyı teşvik etmesi, aslında galiba, Türkiye'deki siyaset adamının, hâlâ sorumluluklarının tam bilincinde olmadığı; ya da bu meseleleri çok iyi kavrayamadığını gösteriyor. Fonların şaşkın olduğu bir ortamda, spekülative karakterli bir borsadan bu kadar medet ummak yani insanları bu kadar belirsiz sinyallerle, birtakım risklere böyle yöneltmek/ zorlamak ve aslında sonuçta bir balon olduğu açık olan, derinliği olmayan bu borsanın patladığında siyasal sistemin de bunun altında bir daha kalacağını görememek, galiba basiretsiz siyaset esnafımıza tipik bir örnek de oluşturuyor.

Dr. Serdar ŞAHİNKAYA- Eğer konjonktür böyle giderse; açtığımız pencerenin, bence son derece yakın tarihte gerçekleşme ihtimali var gibi geliyor. Zira İMKB'deki hareketler incelendiğinde görülmektedir ki, çok az sayıda kote edilmiş kâğıt var. Likit ya da likit benzeri aktifler, farklı bir ifade ile de "para" şu anda sıkışmış durumda. En belirgin örnek de döviz piyasasından çekilmeler. Bu çekilmenin daha da şiddetleneceğini, farklı bir ifade ile söylersek, Döviz Tevdiat Hesaplarında önemli çözümlerin İMKB'ye doğru kayacağını ve bu kayışın kısa dönemde borsayı çıldırtacağını düşünüyorum. Ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı da, borsayı tek alternatif olarak takdim ediyor. Son 10-15 gün içinde, endeks 15.000'lere geldi dayandı. Bugün tatil olmasaydı, yıl sonunu kimse garanti edemiyordu. Peki bu çılgınlığın sonu ne olacak? Pek merak ediyorum doğrusu. Spekülatörler yine küçük tasarrufounun canını yakacakmış gibi geliyor. Umarım yanılırım.

İkincisi başka bir şey. Çok iyimser olursak, halka arzlar canlanabilir. Birde Aziz Hoca'nın, ilk girişte değındiğı kapasite kullanım oranlarının düşmesi meselesini de gözardı etmemek gerekiyor. Kapasite kullanım oranları yüzde 82'lerden yüzde 71'lere geriledi, ortalama 10 puana yakın bir düşme var. Şimdi bu düşmeyi körükleyen ana argümanın iç talep yetersizliğı olduğu tespitinin çok yanıltıcı olmayacağını sanıyorum. Zaten özellikle ücretli kesimin satın alma gücü baskı altına alındığı için en azından yılın ilk yarısında iç ta-

lepte bir canlanma olmayacağını düşünüyorum. Ayrıca; şirketlerin bu mülkiyet yapıları, rijitliğini koruduğu müddetçe, halka arzlarının önünün de açılması oldukça güç; çünkü halka arz izni, çok hamalİYeli bir prosedür. SPK'dan böyle bir izni almak, oldukça uzun zaman alıyor. Ne olacak? Ciddi belirsizlikler var.

Dr. Aziz KONUKMAN- Dövizle ilgili söylediğiniz şeye, bir ekleme yapayım mı? Bunun, kamu kesimini daha çok ilgilendirdiği hakikaten doğru. İlgili Bakan da, bu yönde bir açıklama yaptı. Ecevit' de geçen gün, bütçe konuşmasında benzer bir açıklama yaptı. Zaten Niyet mektubundaki taahhütlerden de anlaşılıyor. Kamu kesimi, fiyat ayarlamalarını, bu temel girdiler ve yıl sonu enflasyon hedefini dikkate alarak yapacak. Şimdi bu tamam. 1998 yılının ilk 6 aylık dönemini hatırlayın. O dönemde 6 aylık bir fiyat dondurma görüşü vardı. Hatta bu bütçeye de yansdı ve kamu kesimi de biraz ısrarla bu yolu izledi; yani belirli fiyatları artırmadı. Şimdi, kamu kesiminin fiyatlarını idari fiyatlandırmayla durdursanız dahi, ya da enflasyon hedefine yakın tutsanız dahi, bunun endekse katkısı yüzde 23. Endeksin yüzde 77'sinde özel sektörün ağırlığı var. Dolayısıyla, özel sektörün fiyatlarını, böyle kendi saiklerine ve tercihlerine bıraktığınız zaman ya da fiyatlandırma davranışına ilişkin bir sınırlandırma yapmadığınız zaman, tabii, idari fiyatlandırma gibi değil ama, bir toplumsal uzlaşma gibi; yani "gel kardeşim, sen de elini şu taşın altın sok" demediğiniz zaman ne olacak?..

Toptan eşya fiyatları endeksindeki bu yüzde 77 ağırlık kendini hissettirecek ve sizin kamu kesimi öngörülen programa uysa bile, stand-by' da belirtilen performans hedeflerine uysa bile, özel sektör buna uymadığı an, hedeflenen enflasyonun üstüne çıkma durumu söz konusu olabilecektir. Buna dikkatinizi çekmek istedim.

Nazif EKZEN- Oktar Bey'in dikkat çektiği tehlikeyi, gerçekten önemsememiz gerekiyor. Çok önemli bir kamu aracını daha burada, sanki böyle gözden çıkartıyoruz; o da Merkez Bankası. Tabii Oktar Bey, 1978-1979'un deneyiminden geliyor. Büyük ölçüde bunun da uyarı anlamı var. Merkez Bankası daha esnek olamaz mıydı? Özellikle para politikası kısmında, döviz politikasında olmasa bile, olamaz mıydı? Niye bu kadar vazgeçti? Üzerindeki baskı o kadar ağır mıydı? Gözüktüğü kadarıyla gerçekten, belki 2000'in 2. yarısında, hükümetin bu araca daha fazla ihtiyacı olabilir. Merkez Bankasının bu nedenle, dikkatle izlenmesi ve önemsenmesi gerekiyor.

Prof. Dr. Korkut BORATAV- Yeni programın ilk fiili yansıması bugün itibariyle bankacılık kesimindeki mini-kriz ile gerçekleşmiş oldu. Belki "Bankacılık Sisteminde Ne Oluyor?" diye başka bir yuvarlak masa toplantısı yapılmalıdır diye düşünüyorum. Bu toplantıdaki katkıların bir sentezini yapma görevini, bu kez, Mülkiye'nin Genel Yayın Yönetmeni Dr. Serdar Şahinkaya'ya aktarmak istiyorum. Hepinize katıldığınız için teşekkür ederim.

Dr. Serdar ŞAHİNKAYA- Çok teşekkür ederim sayın Hocam, ne kadar ağır bir sorumluluk yüklediğinizin farkındayım. Sizlerin katkılarından sonra bu sentezin ne kadar güç olduğunu takdir edersiniz. Ben sentez görevini eğer uygun görürseniz hepinize mülkiye dergisi ve okuyucularımız adına teşekkürlerimi sunarak gerçekleştireyim.
